

The background of the cover is a photograph of a building facade. A large, rectangular, yellowish-brown panel is mounted on the wall, featuring a faint, abstract, dark brown pattern that resembles a stylized figure or a landscape. Below this panel is a window with blue horizontal blinds. The sky is a pale blue with some light clouds. The overall aesthetic is modern and minimalist.

Prosentti- periaatteen käsikirja

Taiteen tilaajalle

Kannen kuva
Arabianvillat. Ark-House
Arkkitiedit (2005).
Arabianranta, Helsinki.
KUVA Miisa Pulkkinen

Julkaisun toteuttajat

Miisa Pulkkinen (toim.), Suomen Taiteilijaseura
Hanna Hannus (toim.), Suomen Taiteilijaseura / Arkkitehtuurin tiedotuskeskus

Prosentti taiteelle -hankkeen ohjausryhmä
Salla Heinänen, Teollisuustaiteen Liitto Ornamo
Kirsi Korhonen, Suomen Taiteilijaseura
Tiina Valpola, Arkkitehtuurin tiedotuskeskus
Erja Väyrynen, Ympäristötaiteen säätiö

Yhteistyössä Henri Terho, Taiteen edistämiskeskus

Arkkitehtuurin tiedotuskeskus

Aino Salmi
Yrjö Suonto

Teollisuustaiteen Liitto Ornamo

Elina Perttula
Laura Uimonen
Lotta Veromaa

Suomen Taiteilijaseura

Hanna Hannus
Hanne Heinonen
Anna Nousiainen
Miisa Pulkkinen

Ympäristötaiteen säätiö

Marjukka Korhonen
Niina Rauhala

Graafinen suunnittelu Dog Design

Julkaisija Prosentti taiteelle -hanke
Paino Lönnberg Painot Oy, Helsinki 2015

Hanketta on tukenut opetus- ja kulttuuriministeriö.

ISBN: 978-952-9864-23-2 (nid.)

ISBN: 978-952-9864-24-9 (PDF, Prosenttiperiaatteen käsikirja taiteilijalle)

ISBN: 978-952-9864-25-6 (PDF, Prosenttiperiaatteen käsikirja taiteen tilaajalle)

Sisällys

Prosenttiperiaate 4

Lukijalle 5

Miksi tilata taidetta 6

Rakennetun ympäristön taidehankintojen mallit Suomessa 7

Taideohjelma 8

Prosenttiperiaate kunnan julkisessa rakentamisessa 12

Taidevelvoite tontinluovutusehdoissa 18

Rahastomalli 22

Taide kaupunkisuunnittelussa 26

Tarjolla taiteen asiantuntemusta 28

Taide- ja arkkitehtuurikilpailut 30

Kuvataiteen tilaustyöt ja hankintalaki 31

Integroitu taide: kuvataiteilija Maija Kovarin
kokemuksia katutilan suunnittelusta 32

Missä ja miten Suomessa käytetään prosenttiperiaatetta 34

Kokemuksia taiteen käytöstä rakennushankkeissa 40

Kyselytutkimus: suomalaiset haluavat kokea taidetta arjessaan 52

Prosenttiperiaate

Prosenttiperiaate tarkoittaa, että osa rakennushankkeen määrärahasta käytetään taiteeseen. Periaatteen toteuttamiseksi on useita rahoitusmalleja. Perinteisen määritelmän mukaan noin yksi prosentti rakennushankkeen budjetista käytetään taiteeseen.

Prosenttiperiaate voi toteutua kunnan kaavoitus- tai rahoituspäätöksenä tai se voidaan esimerkiksi asettaa tontinluovutuksen ehdoksi. Prosenttiperiaatetta voivat noudattaa myös yksityiset rakennuttajat. Periaate soveltuu niin uudisrakentamiseen, peruskorjauksiin ja täydennysrakentamiseen kuin infrarakentamiseen.

Prosentti taiteelle -hanke

Prosentti taiteelle on opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittama hanke, johon osallistuivat vuosina 2014–2015 visuaalisen alan järjestöt Suomen Taiteilijaseura, Teollisuustaiteen Liitto Ornamo ja Arkkitehtuurin tiedotuskeskus sekä Ympäristötaiteen säätiö. Hanke toteutettiin yhteistyössä Taiteen edistämiskeskuksen kanssa.

Prosentti taiteelle -hanke tähtäsi taiteen prosenttiperiaatteen juurruttamiseen osaksi suomalaista rakentamiskulttuuria ja päätöksentekoa. Tavoitteen saavuttamiseksi hanke tuotti prosenttiperiaatteesta tietoa ja esittelymateriaaleja, teki vaikuttamistyötä sekä järjesti koulutuksia ja tapahtumia taiteen tilaajille, rakennetun ympäristön asiantuntijoille ja taiteilijoille. Kymmenellä Suomen paikkakunnalla toteutettiin taidehanke osana taide-asiantuntijuuden pilotointia. Lisäksi hanke järjesti yhteensä 25 tapahtumaa ja koulutusta 18 paikkakunnalla ympäri Suomea.

Prosenttiperiaatteen käsikirja on Prosentti taiteelle -hankkeen loppujulkaisu.

ARCHINFO ARKKITEHTUURIN TIEDOTUSKESKUS
ARCHITECTURE INFORMATION CENTRE FINLAND

**YMPÄRISTÖTAITEEN
SÄÄTIÖ**

ornamo

**SUOMEN
TAITEILIJASEURA**

**Taiteen edistämiskeskus
Centret för konstfrämjande
Arts Promotion Centre Finland**

Lukijalle

Prosenttiperiaatteen käsikirja taiteen tilaajalle on käytännöllinen opas taiteesta kiinnostuneelle rakennuttajalle, kuten esimerkiksi kuntapäätäjälle, kaavoittajalle, arkkitehdille tai rakennusyhtiölle. Käsikirja esittelee yleisimmät Suomessa käytössä olevat taiteen rahoittamisen mallit ja taiteen tilaamisen tavat.

Prosenttiperiaate, eli periaatteellinen päätös käyttää osa rakennushankkeen määrärahasta taiteeseen, on kokenut Suomessa uuden nousun 2000-luvulla. Samalla on kehittynyt uusia tapoja tilata julkista taidetta. Tässä käsikirjassa prosenttiperiaate käsitetään laajempänä kuin poliittisena periaatepäätöksenä, sillä eri mallien taustalla on sama ajatus: tavoite on luoda parempaa rakennettua ympäristöä laadukkaana arkkitehtuurin, muotoilun ja taiteen avulla.

Suomalaiset arvostavat taidetta arjessaan. Prosentti taiteelle -hankkeen tekemän kyselyn mukaan 70 % suomalaisista haluaa nähdä taideteoksia arkisissa ympäristöissä, kuten asuinalueilla, kouluissa, päiväkodeissa ja työpaikoilla. Julkinen taide on tasa-arvoinen taiteen muoto, sillä vaikkapa puistoon sijoitetusta taideteoksesta saavat nauttivat kaikki asukkaat ilmaiseksi ja vapaasti. Helposti saavutettavalla julkisella taiteella on 2010-luvun Suomessa vahva poliittinen tuki.

Käsikirja perustuu osin Prosentti taiteelle -hankkeen *Tien päällä* -kierrokseen, jotka syvensivät rakennetun ympäristön ammattilaisten julkisen taiteen osaamista kaikkiaan seitsemällä Suomen paikkakunnalla. Käsikirjan kääntöpuolella on *Prosenttiperiaatteen käsikirja taiteilijalle*, joka käsittelee julkisen taidehankkeen prosesseja taiteilijan näkökulmasta. Taiteilijan käsikirja perustuu *Sinustako julkisen taiteen tekijä?* -koulutuksiin, joita Prosentti taiteelle -hanke järjesti ympäri Suomea 2014–2015.

Toivomme, että tämä käsikirja opastaa lukijan prosenttiperiaatteen pariin ja virittää innostuksen aloittaa uusi taidehanke.

Suomessa 26.11.2015
Prosentti taiteelle -hanke

Miksi tilata taidetta

Julkisella taiteella on suomalaisten vahva tuki. Aasukkaat arvostavat kotiseutunsa taideteoksia, ja ne tuovat rakennettuun ympäristöön monenlaista myönteistä näkyvyyttä.

Suomalaiset haluavat taidetta arkeensa. Prosentti taiteelle -hankkeen kyselytutkimuksen* mukaan 70 % suomalaisista haluaa nähdä taideteoksia arjisissa ympäristöissään, kuten asuinalueilla, kouluissa, kirjastoissa ja työpaikoilla. Peräti 90 % suomalaisista on sitä mieltä, että taide tuottaa elämyksiä, ja 79 % uskoo, että taide parantaa ympäristön viihtyisyyttä ja turvallisuutta. Suomalaiset ovat myös valmiita maksamaan taiteen tuomista hyödyistä. Kyselyssä 44 % vastaajista oli valmis maksamaan enemmän omistusasunnosta, jonka rakennuskustannuksista noin prosentti on käytetty taiteeseen.

Taide kuuluu kiinteästi suomalaiseen rakennettuun ympäristöön. Taidetta voi olla rakennuksissa joko itsenäisinä teoksina tai rakenteisiin integroituna taiteena ja sitä voi olla rakennusten välitiloissa, kaduilla, aukioilla sekä puistoissa. Taide voi olla julkista tai yksityistä, mutta se on aina osoitus arvostuksesta yhteistä ympäristöä kohtaan.

Taide tuo rakennettuun ympäristöön monia hyötyjä. Kuten hyvä arkkitehtuuri, myös taide lisää kohteen vetovoimaisuutta ja arvoa koko sen elinkaaren ajan. Taide voi tuoda rakentamiseen myönteistä huomiota jo suunnittelu- ja työmaavaiheessa. Työmaan aiheuttamia melu- ja ulkonäköhaittoja voidaan lieventää vaikkapa väliaikaisilla taideteoksilla. Usein asukkaat ihastuvat väliaikaisiin teoksiin, ja ottavat ne omikseen siinä määrin, että niistä toivotaan pysyviä. Taide auttaa luomaan uudelle alueelle identiteettiä, ja teoksista muodostuu nopeasti yhteisiä maamerkkejä. Julkinen tai muissa yhteisissä paikoissa sijaitseva taide on kenen tahansa saavutettavissa ilman pääsymaksuja ja aukioloaikoja. Taideteokset tuovat rakennushankkeelle myös mediahuomiota. Rakennuttajien kokemuksia taidehankkeista on tämän käsikirjan sivulla 40.

Ammattikuvataiteilija ja -muotoilija ovat oman alansa huippuosaajia. Aivan kuten esimerkiksi rakenne- tai sähkö- ja automaatio suunnittelussa, myös taidehankkeessa kannattaa käyttää ammattilaista. Suomen kuvataiteilijat ja muotoilijat ovat korkeasti koulutettuja osaajia. Arkkitehdille taiteilija on luonteva yhteistyökumppani, jonka työ perustuu arkkitehtuurin tavoin visuaaliseen kieleen. Taiteilijan valintaan on myös tarjolla apua ja tukea. Etenkin laaja taidehanke onnistuu parhaiten, kun siitä vastaa taideasian tuntija tai -koordinaattori. Taiteilijapankit esittelevät julkisen taiteen osaajia, ja taidekilpailun järjestämisessä auttavat visuaalisen alan järjestöt.

Rakennetun ympäristön taidehankintojen mallit Suomessa

Taideohjelma:

- tunnetaan myös nimillä taidekaava tai taiteen suunnitelma
- yleissuunnitelma taiteen käytöstä rakennuskohteessa
- voi olla joko ohjeellinen tai velvoittava
- asettaa tavoitteet taiteen toteutukselle sekä taiteen hankinta- ja rahoitustavoille

Prosentti rakennuskustannuksista taiteeseen

- kunnallinen päätös prosenttiperiaatteen noudattamisesta julkisessa rakentamisessa ja peruskorjauksessa
- kunta päättää käyttää noin yhden prosentin rakennuskustannuksista taiteeseen
- Suomessa vakiintunein tapa toteuttaa prosenttiperiaatetta
- kunta voi noudattaa prosenttiperiaatetta joko kaikessa rakentamisessa tai tapauskohtaisesti

Taidevelvoite tontinluovutusehdoissa

- taiteen rahoittamisen ja tilaamisen tapa, jossa kunnan tai kaupungin prosenttiperiaatepäätöstä toteuttaa käytännössä rakennuttaja
- velvoittaa rakennuttajan sitoutumaan taideteosten toteuttamiseen
- velvoittavaa taidekaavaa suppeampi mutta yhtä sitova malli

Rahastomalli

- rakennuttajilta kerätään määrätty osa rakennuskustannuksista yhteiseen rahastoon
- käytössä yleensä aluehankkeissa
- osuus voidaan määrittää esimerkiksi tietyksi euromääräksi rakennusoikeuden kerrosneliometriä kohden
- alueen rakennuttajat osallistuvat taidehankkeisiin kerryttämällä yhteistä rahastoa, jonka varoista taideteokset hankitaan
- mahdollistaa prosenttiperiaatteen laajentamisen esittäviin taiteisiin, sillä rahastosta voidaan rahoittaa myös erilaisia kulttuuritapahtumia

Taideohjelma

Taideohjelmalla tarkoitetaan alue- tai kohdekokonaisuutta varten laadittua suunnitelmaa, jossa määritellään, miten alueelle tai suunnittelukohteeseen toteutetaan taidetta.

Taideohjelma on suunnitelma siitä, miten suunnittelualueelle tai -kohteeseen toteutetaan taidetta ja miten taidehankinnat rahoitetaan. Taideohjelma kertoo myös, kuinka tilaajien, rakennuttajien, arkkitehtien, erikoisalojen suunnittelijoiden, taiteilijoiden ja käyttäjien yhteistyö toteutetaan.

Taideohjelma voi olla joko ohjeellinen tai velvoittava

Ohjeellinen taideohjelma

- Asemakaavan liitteeksi voidaan laatia ohjeellinen taideohjelma, joka ei valvoita myöhempää suunnittelua ja rakentamista.

Velvoittava taideohjelma

- Taideohjelma on velvoittava, jos siinä kirjatut ohjeet liitetään tontinluovutusehtoihin tai ohjelman noudattamisesta sovitaan muulla tavoin kunnan ja alueen rakennuttajien kesken.

Taideohjelmassa määritellään taidehankkeen tai -hankkeiden tavoitteet, taiteen hankintatavat tai periaatteet, taiteen ylläpidon periaatteet ja tahot sekä rahoitusmallit ja muut taloudelliset seikat. Taideohjelma sopii erityisesti laajoihin ja pitkäkestoisiin hankkeisiin. Taideohjelma toteutuu parhaiten, kun sen toteuttamisesta vastaa monialainen taidetyöryhmä, jossa taideteosten hankinnasta päättää esimerkiksi taidemuseo tai muu taiteeseen erikoistunut asiantuntijataho.

Esimerkkejä taideohjelmista

Taideohjelma on käytössä muun muassa Kuopion Saaristokaupungissa, Tampereen Vuoreksen asuinalueella, Vantaan Leinelässä sekä Sipoon Nikkilässä.

Kuopion Saaristokaupungin taidekaava

Kuopion Saaristokaupunkiin laadittiin erityinen taidekaava, joka oli syntyessään uudenlainen toimintamalli taidehankkeiden toteuttamiseksi. Taidekaavan laatimisesta vastasi arkkitehti Heikki Lamusuo arkkitehtuuri-, taide- ja muotoilustudio Partanen & Lamusuo Oy:stä. Taidekaava tehtiin Saaristokaupungin asemakaavan rinnalle alueen kulttuurin ja taiteen yleissuunnitelmaksi. Kuopion Saaristokaupunki on esimerkki kokonaisen uuden alueen kehittämisestä, jossa taide on otettu mukaan suunnitteluun alusta lähtien, jo kaavoitusvaiheessa.

SaaristoGalleria on Saaristokaupungissa sijaitseva julkisen taiteen kokoel-

ma. Taiteen kaava ohjasi SaaristoGallerian teosten valintaa. SaaristoGalleriaan kuuluu viisi taideteosta, joista on muodostunut paikallisia maamerkkejä. Teokset valikoituivat SAGA-taideteoskilpailun avulla. Neljä teoksista valittiin juryn päätöksellä ja yksi yleisöäänestyksen kautta.

SaaristoGalleria-hanke toteutui EU-rahoituksen avulla. SAGA-taidekilpailun toteutuskustannukset olivat yhteensä noin 1,2 miljoonaa euroa. Taideteoksen kulut olivat noin 320 000 euroa sisältäen kilpailutukset, teospalkkiot, toteutussuunnittelun, rakentamisen ja valaistuksen. Hankkeen muut kulut olivat noin 855 000 euroa sisältäen mm. alueen maanrakennustyöt ja pintarakenteet. Euroopan aluekehitysrahaston (EAKR) tukea hankkeelle myönnettiin Vipuvoimaa EU:lta -ohjelman kautta noin 600 000 euroa, millä summalla rahoitettiin taideteokset. Taideavustusten myötä kunnallisteknisten kohteiden toteutus tuli kaupungille edullisemmaksi kuin ilman taidetta. EAKR-avustusta saatiin materiaaleille ja alihankkijoiden työ kustannuksiin.

Saaristokatu yhdistää Kuopion keskustan Saaristokaupunkiin. Kaavoitus- ja päällikkönä toiminut Leo Kosonen on kuvaillut suunnittelua poikkeukselliseksi prosessiksi. Katua ei ajateltu suorana pääväylänä keskustasta kaupunginosaan, vaan sen suunnittelussa huomioitiin maisema, saaristo ja kevyen liikenteen käyttäjät. Tie seuraa saarien rantoja, jolloin puustoa ei tarvinnut kaataa, ja saaret säilyivät virkistysalueina. Saaristokadun neljä siltaa nimettiin ympäristöön liittyvien taiteilijoiden mukaan: *Ellen Thesleffin*, *Fridolf Weurlanderin*, *Anton Lindforsin* ja *Unto Koistisen sillat*.

Keilankanavan laituriin integroituva teos Meri lahjoitti sen meille (2010) kuuluu Kuopion SaaristoGalleriaan. Teoksen takana on työryhmä Sirpa Miettinen, Valpuri Lindberg ja Piia Kukkaslahti Ferreira. KUVA Niklas Kullström ©Kuvasto 2015

Tampereen Vuoreksen asuinalue

Tampereen Vuoreksen taideohjelman ovat laatineet kuvataiteilija Tuula Lehtinen sekä arkkitehti Lasse Kosunen Frei Zimmer Oy:stä. Vuoreksessa tontinluovutusehtoihin on asetettu taidevelvoite. Se velvoittaa toteuttamaan ympäristötaideteoksen rakentamisen yhteydessä. Omakotitaloja taidevelvoite ei koske. Vuoreksen taideohjelman tavoitteena on liittää taide ja luonto osaksi jokaisen vuoreslaisen elämää.

Taideohjelma integroi taiteen rakentamiseen. Vuoreksessa taidetta on käytetty monipuolisesti, muun muassa osana meluaitoja ja myös käyttötaiteena. Esimerkiksi päiväkodin taideteos on samalla kiipeilyteline lapsille. Taiteen integrointi osaksi rakentamisen kustannuksia onnistuu parhaiten, kun taide on mukana suunnitelmissa alusta alkaen.

Vuoreksen taidehankkeet toteutetaan yhteistyössä Tampereen taide-museon, Vuores-hankkeen ja taidekoordinaattorin kanssa.

Väliaikaiset teokset

Vuoreksessa on toteutettu pysyvien teosten lisäksi myös väliaikaisia taide-teoksia muun muassa työmaan rakenteisiin, kuten suoja-aitoihin. Väliaikaisilla teoksilla on haluttu maisemoida rakennustyömaata ja tehdä siitä miellyttävämpi alueelle jo muuttaneille asukkaille. Väliaikaiset teokset voivat olla myös maataidetta tai toimia osana kaupunkiviljelyprojekteja.

Laaturyhmä

Vuoreksen suunnittelussa on asetettu ohjeita rakentamisen laadulle. Vuoreksessa toimii laaturyhmä, joka valvoo näiden ohjeiden toteutumista ja huolehtii myös taiteen laadun valvonnasta. Ryhmään kuuluvat alueen hankejohtaja,

Vuores-talon julkisivu-elementteihin on integroitu Tomas Byströmin teos *Olet tässä* (2013).
KUVA Aino Huovio
©Kuvasto 2015

Vuoreksen Väliaika-nimisen teoksen (2012) taiteilijat ovat Jarmo Kallinen, Marjo-Riitta Sasi, Teemu Saukkonen ja Ilkka Väätti.
KUVA Aino Huovio ©Kuvasto 2015

rakennustarkastaja, hankepäällikkö ja tonttipäällikkö. Kokouksiin osallistuvat myös asianomaiset rakennusliikkeet suunnittelijoinen. Vuoreksen taidekoordinaattorin vastuulla on antaa laaturyhmälle lausunnot taiteesta ja teosten sijoittamisesta. Laaturyhmä voi taiteen osalta pyytää lausuntoja myös Tampereen taidemuseolta.

Taidekoordinaattori

Taidekoordinaattori (muissa yhteyksissä myös taideasiantuntija, taidekonsultti) toimii tulkkina taiteilijan, arkkitehdin ja rakennuttajan välillä. Taidekoordinaattori huolehtii yhteistyön sujumisesta taiteilijan, tilaajan ja muiden taidehankkeen kannalta keskeisten toimijoiden välillä. Taidekoordinaattori voi myös tehdä taiteilijaehdotuksia ja teosten toteutussuunnitelmia.

Vuoreksen taidekoordinointi kilpailutetaan hankintalain mukaisella tarjouskilpailulla. Vuosina 2013–2016 Vuoreksen taidekoordinaattorina toimii Frei Zimmer Oy. 2009–2012 taidekoordinaattori oli Design Studio, WSP Finland Oy. Vuoreksessa taidekoordinaattorin tehtäviin kuuluu myös taiteilijapankin ylläpito.

Sipoon Nikkilän taideohjelma

Sipoon Nikkilän taideohjelma valmistui kesällä 2015 yhtenä Ympäristötaiteen säätiön rahoittamista Prosentti taiteelle -hankkeen pilottikohteista. Kunnanhallitus hyväksyi taideohjelman marraskuussa 2015.

Nikkilän taideohjelma on selvitys taiteen ideoista, organisoinnista ja rahoittamisesta. Ohjelman avulla Nikkilään toteutetaan tulevaisuudessa taidetta osana taajaman kehittämistä. Ohjelman on laatinut kuvanveistäjä Marjukka Korhonen, ja se on laadittu yhteistyössä kunnan eri hallinnonalojen ja asukkaiden kanssa. Nikkilän taideohjelma nostaa esiin taajaman teemat ja tarinat sekä kytkee ne yhteen taiteen keinoin.

Prosenttiperiaate kunnan julkisessa rakentamisessa

Suomessa vakiintunein tapa toteuttaa prosenttiperiaatetta on kunnan tekemä päätös prosenttiperiaatteesta julkisessa rakentamisessa ja peruskorjauksessa. Tällöin kunta päättää käyttää noin yhden prosentin rakennuskustannuksista taiteeseen.

Prosenttiperiaatteen malli on ollut Suomessa käytössä jo 1960-luvulta lähtien. Taiteen asiantuntijana toimii useimmiten kaupungin taidemuseo. Päätöksen prosenttiperiaatteen noudattamisesta joko systemaattisesti tai tapauskohtaisesti tekee yleensä kaupungin hallitus tai kaupunginvaltuusto. Kunta voi päättää noudattaa prosenttiperiaatetta joko kaikessa rakentamisessa tai tapauskohtaisesti esimerkiksi koulun, päiväkodin tai terveyskeskuksen kohdalla.

Järjestelmällisesti Suomen suurimmista kaupungeista prosenttiperiaatetta noudattavat tällä hetkellä Helsinki, Oulu ja Hämeenlinna.

Prosenttitaideteoksen hankinta Oulussa

Oulun kaupunki käyttää kaikissa kaupungin uudisrakennus- ja peruskorjaushankkeissa prosenttiperiaatetta. Oulun taiteenhankintakäytännöistä kertoo seuraavassa Oulun taidemuseon kokoelma-amanuenssi Tarja Kekäläinen.

”Tärkeintä on aina saada hyvää, ajan hengessä olevaa kuvataidetta – tasokasta kuvataidetta kuhunkin kohteeseen”, Kekäläinen kertoo.

1 Prosenttitaidetyöryhmä kootaan

Kun Oulussa alkaa rakennus- tai korjaushanke, Oulun Tilakeskus tai Oulun tekninen liikelaitos ilmoittavat siitä jo hankesuunnitelmavaiheessa Oulun taidemuseolle.

Tilakeskus ja taidemuseo pitävät myös vuosittaisen projektiseuranta-palaverin, jossa vaihdetaan tietoa tulevista projekteista.

Kutakin taidehankintaa varten kootaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa prosenttitaidetyöryhmä. Ryhmän pysyviä jäseniä ovat tilakeskuksen edustaja ja kaksi museo- ja tiedekeskus Luupin, Oulun taide-museon edustajaa. Kohteen mukaan vaihtuvia jäseniä ovat kohteen arkkitehti, mahdolliset erityissuunnittelijat sekä käyttäjien edustaja, joka tuo tietoa rakennuksen käyttäjistä.

Ensimmäisessä kokouksessa prosenttitaidetyöryhmä määrittää teoksen muodon ja määrärahaamin. Ryhmä miettii yleisellä tasolla, minkä tyyppinen teos kohteeseen haluttaisiin – sisä- vai ulkoteos? Monta pienempää vai yksi iso teos?

Teoksen määrärahaami määritellään teoksen muodon ja hankkeen kokonaisbudjetin mukaan. Prosenttiperiaate voi Oulussa käytännössä tarkoittaa summaa alle prosentista aina 1,5 prosenttiin. Esimerkiksi ulko-teoksen budjetissa on huomioitava myös perustus- ja valaistuskustannukset. Prosenttitaidetyöryhmä päättää taidehankinnan kokonaisbudjetin.

Koska taidehankinnan budjetti päätetään rakennushankkeen alkuvaiheessa, ei rakennuksen lopullista budjettia ole välttämättä vielä täysin lyöty lukkoon. Taidehankinnan prosentti ei täten siis ole pois muusta rakentamisen laadusta.

2 Taiteilijavalinta

Seuraavaksi prosenttitaidetyöryhmä kokoontuu tekemään taiteilijavalinnan. Työryhmä tekee yksimielisen päätöksen kohteen taiteilijasta, ja valitsee lisäksi varalle toisen taiteilijan sillä varalta, että ensimmäinen valittu taiteilija ei voi toteuttaa tehtävää.

Taidemuseon asiantuntijat ehdottavat työryhmälle muutamaa vaihtoehtoa taidehankinnan taiteilijaksi. Myös arkkitehdilla tai käyttäjän edustajalla saattaa olla mielessään ehdotus taiteilijasta tai teostyyppistä, mikä otetaan huomioon valmistelutyössä.

Oulun taidemuseon ehdotukset kohteeseen valittaviksi taiteilijoiksi pyrkivät edustamaan laajasti eri tekniikoita ja erilaisia taiteilijoita. Teoksia on tilattu muun muassa sarjakuvataiteilijalta ja taidegraafikoilta. Mukana on myös taiteilijoita, jotka eivät aiemmin ole tehneet julkista taidetta. Yksi ehdotettavista vaihtoehdoista on yleensä paikallinen taiteilija.

3 Taiteilija saa tilauksen

Kun taiteilijavalinta on tehty, taiteilijaan otetaan yhteyttä ja hänelle kerrotaan kohteesta sekä taidehankinnan aikataulusta ja budjetista. Tämän jälkeen hänelle lähetetään kirjallista aineistoa hankkeesta. Taiteilija saa yleensä 1–2 viikkoa aikaa pohtia suostumustaan.

Oulun kuvataidetyöryhmä

Julkisen taiteen ja ulkoveistosten hoitoa varten on Oulussa perustettu vuonna 2001 kuvataidetyöryhmä. Siihen kuuluvat museo- ja tiedekeskus Luupin kulttuuri-perintötyön johtaja, taidemuseon kokoelma-amanuenssi ja konservattori sekä kaupungin arkkitehti, maisema-arkkitehti ja kaavoitusarkkitehti sekä kaupunginpuutarhuri Oulun teknisestä liikelaitoksesta. Työryhmä vastaa ulkoveistosten ja myös muistolaattojen hankintaan sekä huoltoon liittyvistä asioista. Näin saadaan määriteltyä selkeät vastuut huollosta, joka helposti jää hallintorakenteiden väliin.

Kun taiteilija on antanut suostumuksensa, hän saa yleensä muutaman kuukauden aikaa luonnoksen työstämiseen.

Taiteilija kutsutaan prosentitaidetyöryhmään taiteilijatapaamiseen, jossa hän saa solmittua keskeiset kontaktit arkkitehtiin, tilaajiin ja käyttäjiin. Taiteilijan tulee sen jälkeen olla oma-aloitteinen, jotta hän saa kaikki tarvitsemansa tiedot luonnoksen tekoa varten. Taiteilija pääsee luonnosta laatiesaan myös käymään rakennustyömaalla.

Taiteilija laatii teosbudjetin puitteissa teoksen tarkemman kustannusarvion, johon sisältyy myös taiteilijapalkkio. Oulun taidemuseo edellyttää, että taiteilijalla on Y-tunnus taiteilijapalkkion maksua varten. Taidemuseo toimittaa taiteilijalle kustannusarvion mallipohjan, joka helpottaa kustannusarvion laatimista.

4 Luonnoskokous

Taiteilija esittelee luonnoksen prosentitaidetyöryhmälle, joka käy läpi hankintaa ja mahdollisesti esittää siihen huomioita. Myös teoksen kustannuslaskelma katsotaan läpi ja varmistetaan, että siinä on huomioitu kaikki tarpeellinen.

5 Teoksen tekeminen

Varsinainen toteutus käynnistyy, kun luonnos on hyväksytty.

Päävastuu teosprosessin etenemisestä on taiteilijalla. Oulun taidemuseolla on seurantavastuu. Osapuolet pitävät toisensa ajan tasalla työn etenemisestä ja aikatauluista.

6 Asennus ja julkistaminen

Kun teos on valmis, se asennetaan paikoilleen. Kaikille uusille julkisille teoksille Oulussa pidetään julkistustilaisuus, ja teoksiin kuuluu teoskyltti.

Kaupunkilaiset saavat tietoa prosentitaideteoksista suosituksen verkkopalvelun, www.prosenttitaide.ouka.fi, kautta.

Oulun viisi hyvää käytäntöä

- 1 Tieto rakennukseen hankittavasta taideteoksesta tulee taideteoksen hankkijalle jo hankesuunnitelmavaiheessa. Myös budjetti lyödään ajoissa lukkoon.
- 2 Tehtävään valittu taiteilija saa heti tarpeellisen tiedon kohteesta ja aikataulusta, ja häntä kehoitetaan olemaan alusta asti yhteydessä arkkitehtiin ja rakennuttajaan.
- 3 Taidemuseo auttaa ja tukee taiteilijaa.
- 4 Vuotuinen projektiseurantapalaveri taidemuseon ja tilakeskuksen kesken pitää taidemuseon tietoisena tulevista hankkeista.
- 5 Kaupungin monialainen kuvataidetyöryhmä on asetettu valvomaan julkisen taiteen, ulkoveistosten ja muistolaattojen hoitoa.

Kastellin monitoimitaloon Ouluun tilattiin prosenttiperaatehankintana kaksi teosta Tommi Grönlundilta ja Petteri Nisuselta. Teos *Vaeltaajat* (2014) koostuu 356 peilistä, jotka heijastavat ulkoa tulevaa luonnonvaloa.
KUVA Aino Salmi ©Kuvasto 2015

Muita esimerkkejä prosenttiperiaatteesta kunnan julkisessa rakentamisessa

Kokkolassa prosenttiperiaate koskee sivistystoimialaa

Prosenttiperiaatteen käytön voi rajata johonkin tiettyyn kunnan sektoriin. Kokkolan kulttuuri- ja sivistystoimi päätti vuonna 2012 ryhtyä noudattamaan prosenttiperiaatetta sivistystoimialan uudisrakennus- ja peruskorjauskohteissa, muun muassa kouluissa. Kunkin kohteen kohdalla taiteilijavalinnan tekee monialainen taidehankintatyöryhmä.

Taiteilijavalinnan helpottamiseksi Kokkolan sivistystoimi avasi taiteilijapankin, johon kaikki taiteilijat voivat ilmoittautua.

Imatran kaupunkitaidetyöryhmä ohjaa ja tukee taidehankintoja

Imatralla asetettiin keväällä 2015 kaupunkitaidetyöryhmä, jonka tehtävänä on linjata, ohjata ja tukea taiteen valintaa sekä taidehankintoja niin peruskorjaus- kuin uudisrakennuskohteissa. Työryhmä toimii asiantuntijaelimenä kaupunkiympäristöä koskevissa kehittämistoimissa, ja se antaa tarvittaessa lausuntoja taiteen merkityksestä osana hyvää kaupunkiympäristöä. Työryhmässä ovat edustettuina toimijat Imatran tekniseltä toimialalta sekä kulttuuri- ja liikuntapalveluista, Imatran taidemuseosta, Saimaan AMK:n kuvataiteen koulutusohjelmasta, Etelä-Karjalan Taiteilijaseurasta sekä kaupunginosayhdistys Niskan Vuoksi ry:stä ja paikalliskulttuuriyhdistys Imitsi/Imatran Kaupunkikeskusta ry:stä.

Imatran kaupunginhallitus päätti kesällä 2015 ottaa käyttöön prosenttiperiaatteen kaupungin rakennushankkeissa. Ajatus prosenttiperiaatteen käyttöönotosta lähti liikkeelle Imatran uuden teatterin rakentamisesta. Teatteriin haluttiin tilata sinne varta vasten suunniteltuja taideteoksia.

Myös Imatran kaupunkikuvaohjelmassa taide mainitaan yhtenä kaupunkikuvan erityispiirteenä.

Jan-Erik Anderssonin
Mäkihyppääjän talo (2010)
on Kuopion kaupungin
prosenttitaidehankinta
Kuopion Saaristokaupunkiin
Lehtoniemen päiväkotiin.
KUVA Niklas Kullström

Taidevelvoite tontinluovutusehdoissa

Taidetta voidaan rahoittaa ja tilata asettamalla tontinluovutusehtoihin taidevelvoite. Tällöin kunnan tai kaupungin tekemän prosenttiperiaatepäätöksen toteuttaminen siirtyy rakennuttajalle. Malli on taidekaavaa suppeampi, mutta taidekaavan tavoin se velvoittaa rakennuttajat sitoutumaan taideteosten toteuttamiseen. Toimintamallia on toteutettu Suomessa muun muassa Helsingin Arabianrannan ja Joensuun Penttilänrannan asuinalueiden rakentamisessa.

Arabianranta

Helsingin Arabianrannan esimerkki osoittaa, että tontinluovutusehtoihin kirjatun prosenttiperiaate voi parhaimmillaan johtaa kokonaisen taidekaupunginosan syntyyn. Taide on luonut omaleimaisuutta ja erityistä identiteettiä alueelle.

Arabianrannassa Helsingin kaupunki on kaupungin omia rakennushankkeita koskevan taidevelvoitteensa lisäksi velvoittanut rakennuttajat käyttämään 1–2 % hankekustannuksista taiteeseen. Taidevelvoite on kirjattu tontinluovutusehtoihin.

1980-luvun lopulla Helsinki päätti laajentaa asuntotuotantoa rakentamattomille ranta-alueille. Arabianranta on rakennettu jättömaalle, jonka Helsingin kaupunki on puhdistanut ja lujittanut uusiokäyttöön. Kaavoitus käynnistettiin 1990-luvun alussa. Uudisrakennusalueen rakentaminen alkoi vuonna 2000 ja rakennustyöt kestivät lähes viisitoista vuotta.

Arabianranta oli Suomessa ensimmäinen suuri hanke, jossa taiteen hankinta käynnistettiin jo rakennusten suunnitteluvaiheessa. Teokset toteutettiin yhteistyössä arkkitehdin, rakennuttajan, taidekoordinaattorin ja muiden suunnittelijoiden kanssa. Arabianrannan taidekoordinoinnista vastasi taiteen tohtori Tuula Isohanni.

Penttilänranta

Joensuussa kaupunki on sitoutunut Penttilänrannan alueella sijoittamaan 1 %:n osuuden omien hankkeidensa rakennuskustannuksista taidehankintoihin, ja kaupunki edellyttää yksityisten rakennuttajien osallistuvan vastaavalla 1 %:n osuudella taidehankintoihin omilla tonteillaan. Tämä on varmistettu kirjaamalla taidevelvoite tontinluovutusehtoihin.

Joensuussa Penttilänrannan uudisaluetta rakentuu vanhalle saha-alueelle joen rantaan, aivan keskustan tuntumaan. Joensuun kaupunki osti alueen yhden euron kauppasummalla vuonna 2008 samalla sitoutuen vastaamaan sen kunnostuksesta. Kaupunki vastaa maaperän kunnostuksen ja yleisten

alueiden toteuttamisen kustannuksista, ja näiltä osin kaupunki myös noudattaa prosenttiperiaatetta taiteen hankinnassa. Alueen rakentaminen alkoi 2011, ja sen arvioidaan kestävän 25 vuotta.

Penttilänrannan taidehankintojen toteuttamisen tueksi on perustettu PENTA-työryhmä, joka valmistelee taidehankintoihin ja niiden sijoituspaikoihin liittyvät päätökset. Työryhmään kuuluvat kaupungin kulttuurijohtaja, Penttilänrannan projektipäällikkö, kaavoitusarkkitehti ja Joensuun taidemuseon, Taiteen edistämiskeskuksen sekä Joensuun taiteilijaseuran edustajat. PENTA-työryhmän lisäksi Penttilänrannassa toimi hankkeen ensimmäisinä vuosina kaupungin ja Taiteen edistämiskeskuksen palkkaama taidekoordinaattori, läänintaiteilija Hannu Aaltonen. Hänen toimikautensa päätyttyä taidekoordinointi on siirretty Joensuun taidemuseolle.

Helsingin Arabianrannassa teoksia sijaitsee myös taloyhtiöiden yhteispihoilla. Yksi pihojen teoksista on Kivi ja Tuuli Sotamaan Sirocco (2010). kuva Miisa Pulkkinen

Laadukas arkkitehtuuri ja taide luovat lisäarvoa uudisalueille

Taide luo uudisalueelle omaa identiteettiä ja lisää alueen houkuttelevuutta myös kansainvälisesti. Esimerkiksi Helsingin ja Joensuun kaupungit ovat panostaneet näkyvästi taidehankintoihin uudisalueiden rakennuttamisessaan. Taidehankintojen on katsottu luovan yhteisöllisyyttä ja muodostavan alueesta halutun asuinympäristön sekä merkittävän, uutta asuntoarkkitehtuuria edustavan matkailukohteen. Samalla taideteokset lisäävät taiteilijoiden työtilaisuuksia ja korostavat alueen taidemyönteistä imagoa. Teokset ovat kaikkien näkyvillä, ja ne parantavat viihtyisyyttä sekä turvallisuutta yleisillä kulkureiteillä.

Merkittävässä uudisrakennusalueiden taidehankkeissa on suositeltavaa nimittää suunnitteluryhmään taideasiantuntija tai taidekoordinaattori, jonka tehtävä on hoitaa taiteen asiantuntijatehtäviä tilaajan ja taiteilijan apuna. Taidekoordinaattori auttaa sopimusasioissa, käytännön kysymyksissä ja voi tehdä esityksiä koskien taiteilijavalintaa.

Ympäristötaiteen säätien pilottikohde: Rakennus Hassinen Oy:n kutsukilpailu

- Joensuun Penttilänrannassa kohteeseen laadittiin kilpailuohjelma, jota myös muut tilaajat voivat hyödyntää kutsukilpailuissa

Taiteilijapankki

- Penttilänrannan projektia varten perustettiin taiteilijapankki, johon on lähettänyt portfoliosa noin 200 taiteilijaa ympäri Suomea. Taiteilijapankki on vapaasti käytettävissä myös muihin hankkeisiin.
- Kaikille avoin, ammattitaiteilijoiden teoskuviin perustuva Taidepankki on myös Ympäristötaiteen säätien verkkosivuilla.

Kuvataiteilija Anssi Kasitonin veistos *Suomen tuntemattomin runoilija* voitti Joensuun kaupungin vuonna 2012 järjestämän kutsukilpailun, jossa haettiin teosehdotusta Penttilänrannan alueelle. Ehdokkaat kutsukilpailuun etsittiin Penttilänrannan taiteilijapankista.
KUVA Hanna Hannus ©Kuvasto 2015

Rahastomalli

Niin kutsuttua rahastomallia on käytetty Suomessa asuinalueiden rakentamisessa. Mallissa alueen rakennuttajat osallistuvat taidehankkeisiin kerryttämällä yhteistä rahastoa, jonka varoista taideteokset hankitaan. Rahastomalli mahdollistaa prosenttiperiaatteen laajentamisen muille taiteenaloille, sillä rahastosta voidaan rahoittaa myös erilaisia kulttuuritapahtumia.

Rahastomallissa alueen rakennuttajilta kerätään määrätty osa rakennuskustannuksista yhteiseen rahastoon. Rahoitusosuus voidaan määritellä esimerkiksi rakennettavan kerrosalan kautta. Rahastosta voidaan kustantaa alueelle sekä pysyviä että väliaikaisia taideteoksia. Alueilla, joissa rahastomallia on käytetty, on mallilla kerättyä taiderahaa käytetty myös alueen kulttuuritapahtumiin. Rahastomalli mahdollistaa prosenttiperiaatteen laajentamisen myös muille taiteenaloille ja kulttuuritapahtumiin.

Rahastomallin avulla asuinalueelle voidaan hankkia isoja, yleisille alueille sijoitettavia taideteoksia sen sijaan, että kukin taloyhtiö hankkisi omat teoksensa. Mallia käytettäessä tulee hyvissä ajoin miettiä ja sopia, kuka taideteokset tulee omistamaan ja huoltamaan.

Rahastomallia sovelletaan tällä hetkellä suurissa rakennushankkeissa muun muassa Helsingin Kalasataman, Jyväskylän Kankaan ja Porvoon Länsirannan rakentuvilla asuinalueilla.

Helsingin Kalasatama

Kalasataman alueelle Helsinkiin nousee vuoteen 2030 mennessä noin 20 000 henkilön asuinalue. Kalasataman alueelle hankitaan taidetta rahastomallilla. Alueelle hankittavasta taiteesta 70 % tulee olemaan pysyviä taideteoksia, 15 % väliaikaista taidetta sekä 15 % tapahtumia. Kalasatamassa järjestetään teosten hankkimiseksi myös taidekilpailuja.

Helsingin taidemuseo HAM vastaa taideteoksista ja niiden huollosta, sillä teokset siirtyvät taidemuseon kokoelmaan. Kulttuuritapahtumia koordinoi Helsingin kulttuurikeskus.

Jyväskylän Kangas

Kankaan teollisuusalue Jyväskylässä saneerataan vuoteen 2040 mennessä noin 5 000 asukkaan ja 2 000 työpaikan alueeksi. Kankaan alueella taide on mukana koko rakentamisvaiheen ajan. Alueen rakennuttajilta kerätään varoja

rahastoon, jolla rahoitetaan alueen taideteokset sekä alueen tapahtumia pitkällä aikavälillä.

Kankaan alueella on otettu käyttöön oma malli: prosenttikulttuuriperiaate. Noin yksi prosentti Kankaan tontinmyyntituloista, maankäyttömaksuista ja rakentamisen kustannuksista ohjataan Kankaan pysyvään ja väliaikaiseen taiteeseen sekä lisäksi kulttuuritapahtumiin. Summaksi kertyy viidentoista vuoden aikana yhteensä noin 5 miljoonaa euroa.

Kankaan palveluyhtiö Oy palkkaa alueelle taidekoordinaattorin ja kulttuurituottajan. Palveluyhtiö omistaa alueelle toteutettavat teokset.

Kankaan alueen asukkaat ovat mukana taiteen toteutuksessa, ja alueella nähdään perinteisten taideteoshankintojen lisäksi myös tilapäistä ja esittävää taidetta, kuten teatteria, sirkusta ja elokuvaa. Kankaan alueen lähtökohtana on ollut kaupunkien elinvoimaiseen kehittämiseen liittyvä Cultural planning -malli.

Jyväskylän Kankaan alueen ensimmäiset teokset ovat katutaide teoksia. Kuvassa Jukka Hakasen teos *Iso Pikkujätkä* (2014). KUVAA Aino Salmi

Vuonna 2009 valmistuneessa
Hämeenlinnan maakunta-arkistossa
graafisella betonilla toteutettu taide
on keskeinen osa arkkitehtuuria
ja rakennuksen julkisivua.
Arkkitehti Markku Komonen
(Arkkitehdit Heikkinen-Komonen)
ja taiteilija Aimo Katajamäki
ovat työskennelleet tiiviissä
yhteistyössä. KUVA Aino Salmi

Taide kaupunkisuunnittelussa

Rakennettuun ympäristöön kuuluva taide on muodostumassa maassamme alueelliseksi vetovoimatekijäksi. Myönteinen kehitys kertoo tavoitteellisesta rakennetun ympäristön arvon kohottamisesta taiteen keinoin. Se kertoo myös poliittisesta tahdosta ja mahdollisuuksista tuottaa kaikkia kansalaisia tasapuolisesti palvelevaa visuaalista ympäristöä.

Rakennettuun ympäristöön liittyvä taide on monimuotoista. Sitä on mahdollista toteuttaa pienimuotoisesti mm. julkisissa sisätiloissa, mutta yhä suurempi merkitys on julkisiin ulkotiloihin, liikenneväylille, toreille ja korttelipihoille sijoitettavalla taiteella, joka tavoittaa laajasti kansalaiset heidän arjessaan.

Suomessa kaikkea maankäytön suunnittelua ohjaa maankäyttö- ja rakennuslaki MRL 2000, jossa alueiden suunnittelulle on määritelty erilaiset tasot. Valtakunnallisella tasolla käsitellään alueiden tasapuolista suunnittelua, mm. väylästöjä, tiestöä, rataverkkoa, satamia ja voimalinjoja. Seudullinen taso ohjaa kuntien välistä alueiden käyttöä, ja sen piiriin kuuluvat mm. maakuntakaavoja suunnittelevat maakuntien liitot. Maakuntakaavat hyväksyy ympäristöministeriö. Kuntatasolla kukin kunta huolehtii oman alueensa yksityiskohtaisesta maankäytön suunnittelusta. Keskeiset kaavamuodot ovat yleiskaava ja asemakaava, joiden suunnittelua valvovat ja ohjaavat ympäristöministeriö sekä elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukset eli ELY-keskukset.

Yleiskaavassa määritellään kunnan kehityksen pääpiirteet ja alueiden käyttötarkoitukset. Asemakaavalla määritellään kunkin alueen yksityiskohtainen käyttötarkoitus ja ohjataan rakennus- sekä katusuunnittelua. Yleiskaavan ja asemakaavan hyväksyy kunnanvaltuusto, ja niille on määritelty päätöksentekoa edeltävä menettely julkisesta nähtävillä olost, jonka yhteydessä kuntalaiset voivat ottaa kantaa suunnitelmiin ja tehdä niihin liittyviä aloitteita.

Myös taide voi olla merkittävä osa ympäristön suunnittelua. Kaupunkisuunnittelussa voidaan tehdä päätöksiä taiteen ottamisesta mukaan infra-hankkeisiin, kuten väylien, aukioiden ja puistojen suunnitteluun kaavoituksen tai hankkeiden käynnistämisen yhteydessä. Myös asemakaavaan voidaan tehdä liitteeksi luonteeltaan ohjeellinen taideohjelma. Taiteen yhdistämisestä rakentamiseen voidaan sopia myös muilla tavoin kunnan ja alueen rakennuttajien kesken. Taideohjelman laatimiseen tarvitaan taiteeseen erikoistunut asiantuntija, joka osallistuu kaavoitus- ja rakennushankkeeseen sen alkuvaiheesta asti. Hän toimii asiantuntijana taidehankkeen toteutuksessa, välittäjänä suunnittelijoiden ja taiteilijoiden yhteistyössä, ehdottaa teoskohteita, esittelee

taiteilijoita sekä auttaa muun muassa sopimusten laatimisessa ja mahdollisten taidekilpailujen järjestämisessä. Parhaiten taide saadaan integroitua suunnittelukokonaisuuteen erityisen taidekoordinaattorin tai taideasiantuntijan avulla. Paikalliset taidemuseot liittävät usein teokset ylläpitonsa piiriin.

Suomessa rakennetun ympäristön taiteen toteutukseen on haettu mallia, jossa tukeudutaan suurimmaksi osaksi yksityiseen rahoitukseen. Jos kunta omistaa tonttimaata kaavoitettavalla alueella, taideteosten toteutus voidaan ottaa veloitteena asemakaavan osaksi tai laatia erillinen sitova taiteen kaava tai taideohjelma, jolloin rahoitus saadaan alueen erillisten rakennushankkeiden kustannusten osana. Tästä on maassamme jo useita onnistuneita esimerkkejä. Useilla paikkakunnilla on laadittu taidekarttoja ja esitteitä, joita jaetaan mm. kaupunkien info-pisteissä ja opastuskierroksiakin järjestetään. Monin paikoin on syntynyt tavoitteellisen toiminnan seurauksena kansalaisten olohuoneita, jotka tapahtumineen lisäävät oleskelua ulkosalla, synnyttävät aktiivista kulttuuritoimintaa ja vaikuttavat yleiseen viihtyvyyteen.

Jo tähän mennessä syntynyt rakennetun ympäristön taiteen kokonaisuus on maassamme merkittävä, ja se täydentyy lähivuosina edelleen. Prosentti-periaatteen käytön yleistyessä taide on lisääntymässä osana rakennushankkeita, ja näkyvillä on jo orastavaa kilpailua taidetta suosivien paikkakuntien välillä. Oma merkityksensä on myös teosten ympärille syntyvällä yhteisöllisyydellä, kun uusista teoksista kerrotaan etukäteen, niitä odotetaan ja ne lunastavat paikkansa omassa ympäristössään. Joitakin taidehankkeita on myös toteutettu asukaslähtöisesti ottaen mm. paikallisten asukasryhdistysten ideoita lähtökohdiksi teosten suunnittelussa.

Marjukka Korhosen ja työryhmän teos Kuusen silmu (2012) Tampereen Vuoreksessa sijaitsee autokatojen julkisivussa. KUVA Aino Huovio ©Kuvasto 2015

Tarjolla taiteen asiantuntemusta

**Taideasiantuntijan tehtävä on suunnittelu- tai rakennus-
hankkeeseen liittyvän taidehankintaprosessin koordi-
nointi ja laadunvarmistus. Asiantuntijan tehtävät
vaihtelevat hankkeissa mittakaavan, vaiheen ja tilaajan
tarpeen perusteella suurestikin: asiantuntija voi auttaa
tilaajaa löytämään kohteeseen oikean taiteilijan, tai hän
voi laatia alueellisen taideohjelman kuntakehityksen,
kaavoituksen tai alueen rakentamisen tueksi. Vastaa-
vasti taideasiantuntija voi koordinoida yhden teoksen
toteutumista rajatussa hankkeessa tai useamman
teoksen toteutumista pitkäkestoisessa projektissa.**

Taiteen yhdistäminen suunnitteluun ja rakentamiseen alkaa parhaiten, kun taidesuunnitelma on mukana hankkeissa mahdollisimman varhaisessa vaiheessa.

Kunnassa asiantuntemus kuvataiteesta ja muotoilusta on taide-museolla tai muulla kulttuuritoimen alaisella yksiköllä. Kun kunta toimii tilaajana, on kunnan virastojen ja laitosten keskinäinen yhteistyö avainasemassa: mitä varhaisemmassa vaiheessa (tarveselvitys- tai hankesuunnittelu-vaiheessa tai katu-, puisto- tai tiesuunnitteluvaiheessa) kuntien tekninen toimi on yhteydessä oman kunnan asiantuntijaansa, sitä laajemmat mahdollisuudet taiteelle avautuvat. Prosenttiperiaatteen mukaisesti taide syntyy kunnassa vain virastojen yhteistyöllä. Prosenttiperiaate varmistaa, että taiteelle on jo varattu rahoitus.

Jos yhteinen asiantuntemus ei kunnassa riitä – tai jos vaikkapa resurssit tai aikataulu asettavat haasteita – tulisi julkisen tilaajan (myös taidemuseoiden) sallia ja rohkeasti ostaa taideasiantuntemusta ulkopuolisilta. Taidekonsultointi on Suomessa uusi ja kehittyvä toimiala, ja konsulttiperiaatteella toimivia alan yrityksiä ja palveluntarjoajia on jo jonkin verran. Kunnille he tarjoavat alansa asiantuntemusta, kuten muutkin palveluntarjoajat. Taideasiantuntijoiden toimeksiantoja voidaan kilpailuttaa hankintalain asiantuntijapalveluiden hankintojen yleisiä periaatteita soveltamalla.

Taideasiantuntemus konsulttipalveluna on oiva mahdollisuus erityisesti yksityiselle tilaajalle ja rakennuttajalle. Asiantuntijan työ räätälöidään kohteeseen ja rakentamisen vaiheisiin – tehtävä on varmistaa sujuva taidehankkeen alusta loppuun osana suunnittelua ja rakentamista. Asiantuntijan työn lisäarvo hankkeessa syntyy siitä, että tilaaja ja taiteilija voivat keskittyä tekemään omaa työtään asiantuntijan koordinoimissa rakentamisen ja taiteen

Helsingin Arabianrannan alueen taidekoordinaattorina toiminut Tuula Isohanni esitteli jo valmistuneen Arabianrannan taideteoksia kävelykierroksella vuonna 2014. Taustalla osa Eeva Kaisa ja Timo Berryin teoksesta *Herbaario* (2010). KUVA Miisa Pulkkinen

prosesseja ja huolehtiessa tarvittavista dokumentoinneista, sopimuksista, lupa-asiakirjoista, osapuolten kommunikoinnista jne.

Jos hankkeessa ei ole mukana taideasiantuntijaa, vaatimukset taiteilijan osaamiselle ja aiemmille näytöille kasvavat.

Taidealalle on kertynyt paljon osaamista ja tietoa, paikallisesti sekä valtakunnallisesti. Taiteen edistämiskeskuksen ja siellä työskentelevien visuaalisten alojen läänintaiteilijoiden toimenkuvaan kuuluu myös rakentamiseen – erityisesti prosenttiperiaatteen – liittyvissä taidehankkeissa neuvominen. Neuvontaa saa myös Ympäristötaiteen säätiöstä, jonka verkkosivuilla (www.ymparistotaide.fi) on mm. avoin valtakunnallinen ammattitaiteilijoiden taide- ja taiteilijapankki, markkinaperusteisesti toimivien taidekonsulttien yhteystietoja, ohjeita asiantuntijoiden kilpailuttamisesta, sekä runsaasti muutakin tietoa taiteesta ja rakentamisesta.

Taide- ja arkkitehtuurikilpailut

Taidekilpailun avulla haetaan tuoreita ja yllättäviäkin ehdotuksia taidehankkeen toteuttamiseksi. Taidekilpailu on hyvä tapa saada kohteelle myönteistä näkyvyyttä ja julkisuutta. Taidekilpailusta on kyse silloin, kun kahdelta tai useammalta kuvataiteilijalta pyydetään samanaikaisesti ehdotusta samasta taiteellisesta suunnittelukohteesta.

Kuvataiteen alan kilpailut järjestetään yhteistyössä Suomen Taiteilijaseuran tai sen jäsenjärjestöjen kanssa. Suomen Taiteilijaseuran kilpailusääntöjen käyttäminen on ammattitaiteilijoille edellytys kilpailuun osallistumiselle tai sen palkintolautakunnassa toimimiselle.

Arkkitehtuurikilpailuissa käytetään Suomen Arkkitehtiliitto SAFAn kilpailusääntöjä. SAFA sekä Teollisuustaiteen Liitto Ornamo tarjoavat myös kilpailupalveluita.

Katso lisätiedot:

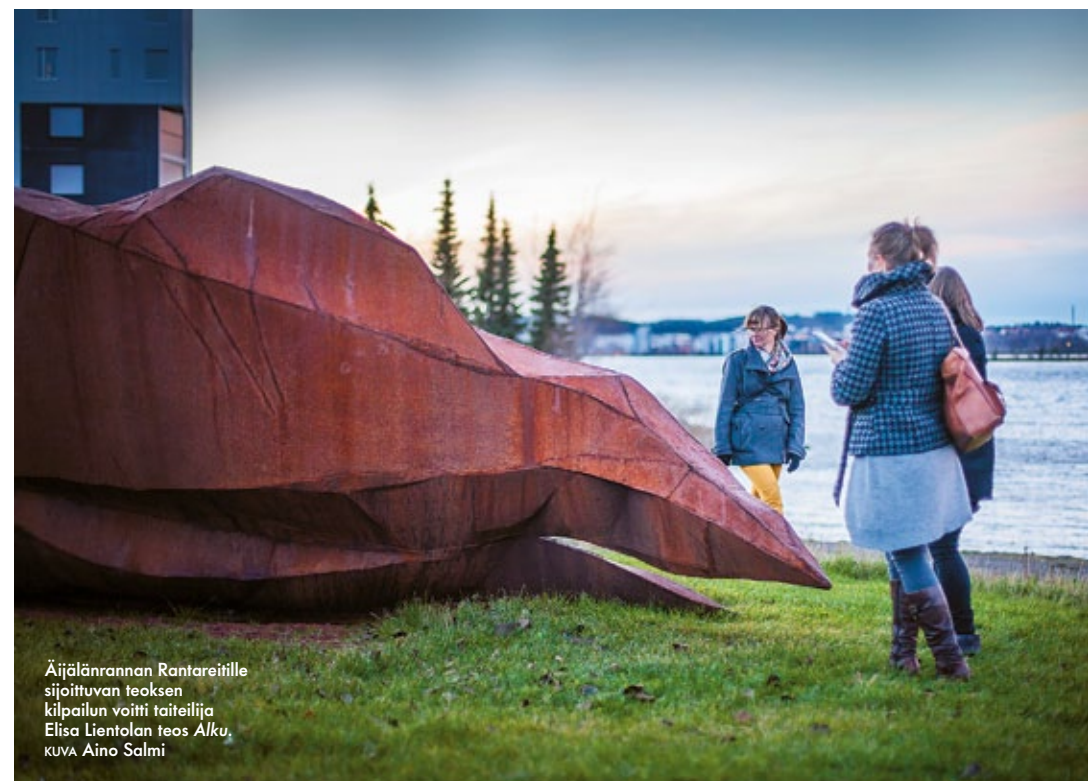
- www.artists.fi
- www.safa.fi
- www.ornamo.fi

Vuoden 2014 asuntomessut järjestettiin Jyväskylässä Äijälänrannan alueella, jonne haettiin taideteoksia kutsukilpailulla. Pekka Jylhän teos *Puutarhurin taivas* (alla) valikoitui kilpailussa alueen pääteokseksi. KUVA Aino Salmi ©Kuvasto 2015

Kuvataiteen tilaustyöt ja hankintalaki

Hankintalaki (348/2007) on säädetty hankintamenettelyjen yhdenmukaistamiseksi ja parantamiseksi. Sitä sovelletaan julkisiin hankintoihin. Myös kuvataiteen hankinnat voivat olla hankintalain tarkoittamia julkisia hankintoja, kun tilaajana on valtio, kunta tai muu julkisyhteisö. Hankintalain keskeisintä sisältöä ovat määräykset julkisten hankintojen kilpailutuksesta. Kuitenkin silloin, kun taiteellisista tai yksinoikeuden suojaamiseen liittyvistä syistä ainoastaan tietty toimittaja voi valmistaa tai toimittaa hankittavan tavaran tai palvelun tai ainoastaan tietty urakoitsija voi toteuttaa hankkeen, voidaan käyttää niin sanottua suora-hankintaa. Tällöin hankintailmoitusta ei julkaista eli hankintaa ei tarvitse kilpailuttaa. Suorahankinta on taidehankinnan normaali käytäntö. Myös suorahankinnassa on muilta osin sovellettava hankintalakia, vaikka kilpailuttamista ei tarvitsekaan tehdä. Hankinnassa tulee noudattaa esimerkiksi syrjimättömyyden ja tasapuolisen kohtelun periaatteita sekä tavoitella kokonaistaloudellista edullisuutta. Vuonna 2016 voimaantulevan hankintalain uudistuksen tarkoituksena on yksinkertaistaa hankintamenettelyä.

Äijälänrannan Rantareitille sijoittuvan teoksen kilpailun voitti taiteilija Elisa Lientolan teos *Alku*. KUVA Aino Salmi

Integroitu taide: kuvataiteilija Maija Kovarin kokemuksia katutilan suunnittelusta

Taiteilijalla on paljon tarjottavaa kaupunki- ja infrasuunnitteluun. Integroidun taiteen avulla kaupunkikuvaan voidaan luoda ratkaisuja, joita ei välttämättä tunnista taide-teoksiksi. Pikemminkin kyse on kiinnostavista yksityiskohdista. Ramboll Finland Oy:ssä työskentelevä kuvataiteilija ja arkkitehti Maija Kovari on osallistunut Tampereen keskustan Kyttälän alueen katutilojen suunnitteluun. Hänen mielestään taiteilijan työ tekee tilasta kiinnostavan ja kauniin.

Kuvataiteilija ja arkkitehti Maija Kovari osoittaa työllään, kuinka monipuolisesti taiteilijan osaamista voidaan hyödyntää suunnitteluhankkeissa. Kovari on ollut taiteilijana mukana Tampereen keskustan Kyttälän alueelle toteutettavassa Otavalankadun katusuunnittelussa. Hankkeessa on kehitelty integroidun taiteen tiimityömallia, ja se on yksi Prosentti taiteelle -hankkeeseen osallistuvan Ympäristötaiteen säätiön prosentti-periaatteen pilottikohteista. Hankkeessa Kovari on ollut katusuunnittelutiimissä jäsen, joka suunnittelee ja ehdottaa kokonaisuuteen integroitavia taiteellisia ratkaisuja. Ratkaisuja on käytetty korvaamaan katujen tavanomaisia rakenteita.

Maija Kovari, missä kaikessa taiteilijan työpanosta voidaan käyttää? "Paitsi taideteoksen suunnittelijana ja toteuttajana, taiteilijaa voidaan käyttää suunnittelutiimin sisäisenä asiantuntijana. Suunnitteluala on jo valmiiksi moniammatillista tiimityötä, jossa eri ihmisten asiantuntemus tuodaan yhteen ja luodaan onnistunut kokonaisuus.

Taiteilijan erityisosaamista on luoda tilalle oma, yksilöllinen tarina tai identiteetti, joka tekee siitä erityisen alueen asukkaille ja kaupunkilaisille."

Mikä on integroidun taiteen tiimityömalli? "Integroidun taiteen tiimityömallissa taiteilija toimii monialaisen suunnittelutiimin asiantuntijajäsenenä muiden rinnalla. Taiteilija tuo tiimiin omaan ammattitaitoonsa kuuluvaa merkitysten luomiseen ja sisältöjen rakentamiseen liittyvää osaamistaan, sekä suunnittelualasta jonkin verran poikkeavaa materiaalien ja muotojen osaamista. Taiteilija voi ideoida mahdollisia vaihtoehtoisia ratkaisuja suunnittelutiimin työssään ratkaisemiin ongelmiin ja suunniteltuihin rakenteisiin. Muutos voi olla pienikin, eikä valmiista tilakokonaisuudesta voi välttämättä erottaa, missä taide loppuu ja muu tila alkaa. Tällöin taide nivoutuu osaksi tilan kokemusta. Kun integroitu taide-elementti korvaa jotakin tavallista

rakennetta, korvaa se myös sen kustannuksia mahdollistaen taiteen käyttöä myös pienemmän budjetin hankkeissa."

Mitä annettavaa taiteilijalla on tiimin sisäisenä asiantuntijana?

"Taiteilijan rooli integroidun taiteen tiimityömallissa on olla läsnä, kun tilan materiaali- ja muotovalintoja pohditaan. Taiteilija voi tuoda keskusteluun uusia näkökulmia ja esittää tilaan ajateltujen rakenteiden tilalle uudenlaisia ratkaisuja. Taiteilijalle kertyy jatkuvasti oman taiteellisen työn kautta kokemusta materiaalien ja muotojen monipuolisesta ja luovasta käytöstä. Näiden pohjalta hänen on mahdollista tuoda jotain uutta suunnittelutiimin olevassa olevaan osaamiseen."

Mitä on teoksen tähtäämätön yhteistyö? "Teoksen tähtäämättömän yhteistyön tuloksena on tila, jossa taiteilijan panos näkyy muunlaisena vaikutuksena kuin teoksena. Mikäli yhteistyötahojen kesken on etukäteen sovittu siitä, ettei hankkeen lopputuloksena välttämättä synny taideteokseksi erottuvaa objektia, on tällainen yhteistyö yksi mielenkiintoinen mahdollisuus.

Taiteilija voidaan palkata suunnittelutiimin yhteistyötahoksi ideoimaan integroidun taiteen ratkaisuja. Tiimi työstää ideoitaan, ja lopputuloksena voi olla tilanne, jossa taiteilijan panos on niin hyvin integroitunut, ettei teosta erota tuloksesta. Taiteilijan panos on tällöin voinut olla esimerkiksi uudenlaisen teknisen tai materiaallisen vaihtoehdon tuominen keskusteluun ja toteutukseen. Taiteilijan panos voi tehdä tilasta sen vuoksi kiinnostavamman ja kauniimman. Silti lopputuloksena ei ole teos.

Tämä ei ole haitallista, mikäli tilakokemus muodostuu kokonaisuutena mielenkiintoisemmaksi taiteilijan panoksen ansiosta. Pääasia on tuoda keskusteluun uusia näkökulmia ja vaihtoehtoja. Ajatuksena integroidun taiteen tiimityömallissa on, että taiteilijan ideomat rakenteet korvaavat tai kiinnittyvät tavalla tai toisella muutoin toteutuviin rakenteisiin. Integroinnissa on useita etuja, vaikka erillisillä teoksilla on ja tulee olemaan jatkossakin sijansa julkisessa tilassa."

Mitä taiteilijan työpanos voi tuoda infrahankkeisiin? "Infrahankkeet käsittävät karkeasti ottaen koko rakennusten väliin jäävän julkisen ulkotilan. Hankkeet voivat olla laajoja tiehankkeita tai pieniä aukioita tai katuja. Infrahankkeen mittakaava määrittää taiteelle asetettavia reunaehdot. Tieympäristössä teos tulee voida hahmottaa samalla kun sen ohi ajaa 100 km tuntivauhdilla. Kävely-ympäristössä teosta päästään tutkimaan läheltä kaikessa rauhassa.

Infrahankkeet ovat otollisia integroidun taiteen tiimityömallille, koska ne muodostuvat laajan asiantuntijajoukon yhteistyöstä. Ammattitaiteilija on tähän tiimiin luonteva lisä silloin, kun kaivataan tilaan erityistä omaa ilmettä tai uudenlaista ajattelua."

Missä ja miten Suomessa käytetään prosenttiperiaatetta

Prosenttiperiaatteen kehitys Suomessa

Ajatus prosenttiperiaatteesta virisi Suomessa 1930-luvulla. Ruotsissa otettiin tuolloin käyttöön *enprocentsregel*, kansallinen suositus, joka kehotti käyttämään prosentin rakennuskustannuksista taiteeseen. Myös Suomen eduskunta hyväksyi 1930-luvulla toivomusponnen, jonka mukaan rakennuskustannuksista tulisi tietyin ehdoin varata 1 % ”rakennuksen taiteelliseen koristamiseen”. Sota ja pula-aika kuitenkin estivät ponnen toteutumisen.

1950-luvulla Suomen valtioneuvosto asetti Valtion taideteostoimikunnan kaunistamaan julkisia rakennuksia taideteoksilla.

1960-luvulla prosenttiperiaatesuositus kirjattiin muun muassa Hyvinkään, Jyväskylän, Kemin, Kuopion ja Oulun kaupunginvaltuustojen päätöksiin. Myös Tampereen kaupungissa tehtiin päätös prosenttiperiaatteesta vuonna 1964.

Vuonna 1981 Kaupunkiliitto suositteli kunnille periaatteen käyttöönottoa. Suomessa yli neljäkymmentä kuntaa päätti prosenttiperiaatteen käytöstä 1980–1990-luvuilla. 1990-luvun lama pysäytti prosenttiperiaatteen nousukauden.

2000-luvulla kiinnostus prosenttiperiaatteen käyttöön on virinnyt uudeleen. Prosenttiperiaatetta on käytetty entistä laajemmin myös yksityisessä ja korjausrakentamisessa valtion rakennuttamisen sekä uudisrakentamisen ohella. Prosenttiperiaatteen hyödyntäminen on laajentunut, yleistynyt sekä monipuolistunut.

Suuri osa Suomen suurista kaupungeista on sitoutunut prosenttiperiaatteen

Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämistäiti Cupore teki selvityksen prosenttiperiaatteen käytöstä ja julkisen taiteen hankintamalleista Suomen asukasluvultaan 20 suurimmassa kaupungissa vuonna 2012. Selvitys on tehty opetus- ja kulttuuriministeriön ”Taidetta arkeen – ehdotus valtion keinoiksi edistää prosenttiperiaatetta osana julkista rakentamista” -julkaisun (2013) taustatutkimukseksi.

Selvityksestä ilmenee, että systemaattisesti prosenttiperiaatetta noudattavia suuria kaupunkeja Suomessa ovat Helsinki, Hämeenlinna ja Oulu. Vaihtelevasti prosenttiperiaatetta noudattavia kaupunkeja ovat Joensuu, Kotka, Kuopio, Mikkeli, Rovaniemi, Salo, Turku sekä Vaasa. Espoossa prosenttiperiaatetta noudatetaan isoissa rakennushankkeissa, vaikka yleistä päätöstä ei ollut tehty. Lahti, Lappeenranta ja Kouvolat ilmoittivat kyselyssä, että he eivät noudata lainkaan prosenttiperiaatetta. Jyväskylän, Porin, Seinäjoen ja Tampereen vastaukset eivät olleet yksiselitteiset.

Vaikka uutta yhtä perinpohjaista selvitystä prosenttiperiaatteen noudattamisesta ei ole tehty, voidaan havaita, että halukkuus taiteen hankkimiseen ja

Tyrnävän keskustan kiertoliittymässä sijaitseva Pia Hentusen *Arjen helmiä* -veistos (2015) toteutettiin osana Prosentti taiteelle -hanketta Ympäristötaiteen säätiön rahoituksella. Teoshankinnan tavoitteena oli lisätä keskustan viihtyisyyttä ja taiteen saavutettavuutta sekä tuoda kunnan henkeä esille taiteen keinoin.
KUVA Harri Rauhanummi
© Kuvasto 2015

prosenttiperiaatteen käyttöön on nousussa. Useissa uusissa kaupungeissa on 2010-luvulla tehty päätös prosenttiperiaatteen noudattamisesta, ja monissa kaupungeissa asia on nostettu keskusteluun. Erityisesti niin kutsutut taidekaupunginosat ovat alkaneet saada sijaa suomalaisessa kaupunkisuunnittelussa.

Uusia periaatepäätöksiä, keskustelua ja tahtoa hankkia taidetta

Osassa Suomen kunnista päätös prosenttiperiaatteen noudattamisesta on tehty jo kymmeniä vuosia sitten, mutta sen noudattaminen on syystä tai toisesta unohtunut tai siitä on luovuttu yleensä taloudellisista syistä. Moni näistä kunnista on viime aikoina tehnyt uuden päätöksen prosenttiperiaatteesta tai käynyt keskustelua aiheesta. Näitä kaupunkeja ovat esimerkiksi Iisalmi, Kokkola sekä Kuopio. Uusina kaupungeina prosenttiperiaatteen ovat hiljattain ottaneet käyttöön ainakin Imatra ja Kemiönsaari.

Suomessa on myös kaupunkeja, joissa ei ole päätöstä prosenttiperiaatteen noudattamisesta, mutta joissa taidetta hankitaan prosenttiperiaatteen viittaavin tavoin. Näitä ovat esimerkiksi Vantaa sekä Kotka, jossa on hankittu runsaasti taidetta puisto- ja viheralueille. Merkittäviä tekoja julkisen taiteen saralla on tehty muun muassa Kankaanpäässä, jonka Taidekehään kuuluu noin sata julkista taideteosta. Myös Mänttä-Vilppulassa julkinen taide on laajasti esillä.

Keskustelua prosenttiperiaatteesta käydään laajasti. Cuporen 20 suurimman kaupungin selvityksessä ilmeni, että Lahti, Lappeenranta ja Kouvola eivät noudattaneet prosenttiperiaatetta 2012. Vain muutamia vuosia myöhemmin kaikissa näissä kaupungeissa on keskusteltu prosenttiperiaatteen käyttöönotosta. Virallisia päätöksiä asioista ei vielä ole, mutta tahtotilaa on. Lisäksi Riihimäellä päätöstä prosenttiperiaatteesta ei ole tehty, mutta periaatteen käyttöönottoa edistetään. Keravalla on 80-luvulla hankittu paljon

taidetta prosenttiperiaatteeseen viittaavin käytännöin, mutta lamakaudella käytäntö hiipui. Nyt asia on nostettu uudestaan keskusteluun, ja käytäntöä pyritään elvyttämään.

Tampereella prosenttiperiaatteen käyttöönottoa on suunniteltu ja valmisteltu. Asiaa tullaan käsittelemään valtuustossa vuonna 2016.

Prosenttiperiaatteen toteuttamisen uudet mallit

Termi prosenttiperiaate on pitkään tarkoittanut yksinomaan sitä, että kunta käyttää oman julkisen rakentamisensa – esimerkiksi koulun, päiväkodin tai sairaalan – rakennusbudjetista noin yhden prosentin taidehankintaan. Periaate taiteen käyttämisestä rakentamisessa on 2000-luvulla laajentunut, ja prosenttiperiaatteen käyttämiseen on syntynyt uudenlaisia rahoitus- ja toimintamalleja. Näitä malleja sekä tapausesimerkkejä on esitelty laajemmin tämän julkaisun sivuilla 7–23.

Uudenlaiset mallit ovat avanneet myös uudenlaisia tapoja rahoittaa taidetta. Kun taidevelvoite kirjataan rakennusyhtiölle tontinluovutuksen ehtoihin, ei kunnalle välttämättä synny taiteesta kustannuksia, sillä taideteoksen hankinnan maksaa rakennusyhtiö. Lopulta taiteen maksavat asuntojen myötä rakennuksen tai alueen tulevat asukkaat, taiteen käyttäjät. Kyselytutkimuksemme (s. 52) mukaan merkittävä osa suomalaisista maksaa taiteesta mielellään.

Seuraavassa on esitelty tarkemmin joitain tapausesimerkkejä uudenlaisista taiteen hankinnan tavoista, kohteista ja rahoitusmalleista.

Taideohjelmat ja taidekaavat sekä taidealueet

Sipoon Nikkilään valmistui 2015 taideohjelma, jonka on suunnitelmasta siitä miten Nikkilään toteutetaan taidetta ja miten sitä rahoitetaan. Taideteoksia toteutetaan testamenttilahjoituksen, uudisrakentamiseen kohdistuvien kerrosneliömaksujen ja prosenttiperiaatteen avulla. Ohjelman tekemisessä on noudatettu Nikkilässä käytössä olevaa Cultural planning -menetelmää. Ohjelma on tehty osana Nikkilän kehityskuvatyötä.

Porvoon Länsirannassa taideohjelman tarkoitus on tuoda taide osaksi kaupunkirakentamista. Taiteen hankintaa varten on perustettu rahasto ja ohjausryhmä, jonka tehtävä on seurata taloudellista toteutusta. Taideohjelma määrittelee, että hankkeessa toimii sekä koordinaattori että kuraattori. Koordinaattorin tehtävä on kaikkien osapuolien informoiminen hankkeiden etenemisestä ja kokonaiskuvasta huolehtiminen. Kuraattori on kuvataidealan ammattinimike, jolla tarkoitetaan näyttelyn järjestäjää. Kuvataidenäyttelyissä kuraattori muun muassa valitsee näyttelyn taiteilijat ja laatii näyttelyn konseptin. Porvoon Länsirannassa kuraattorin keskeisin tehtävä on taiteilijaehdotusten tekeminen. Hän voi olla palkattuna joko teoskohtaisesti tai tietyn ajanjakson ajaksi.

Sairaalahankkeet

Vuosina 2014–2015 Suomessa on ollut käynnissä tai käynnistymässä yhteensä 14 sairaalarakentamiseen liittyvää taideohjelmaa.

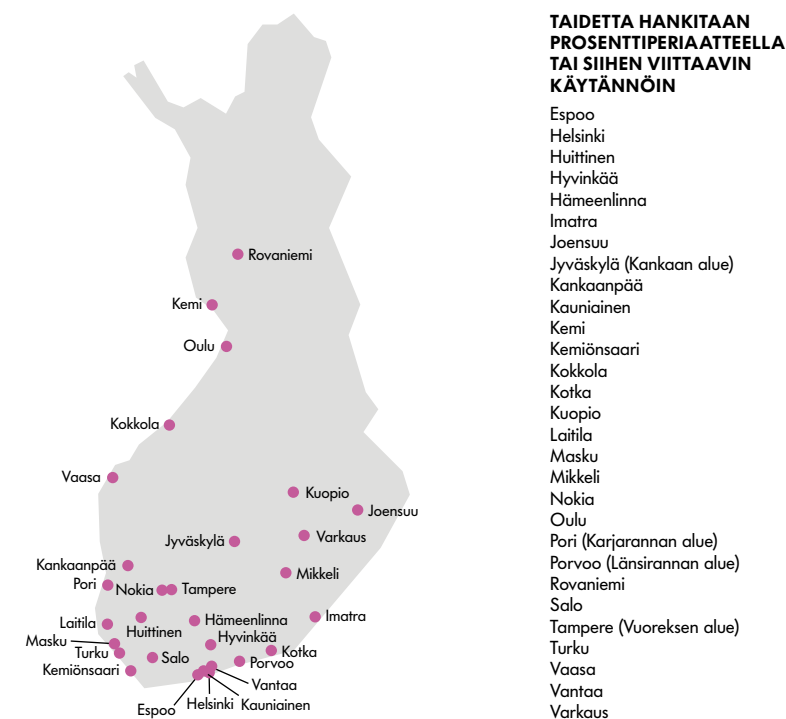
Turun yliopistollisen keskussairaalan T-sairaalan laajennusosassa (2012) noudatettiin prosenttiperiaatetta. Sairaalaan hankittiin nykyaikaisen kokoelma, jonka keskeisenä tavoitteena on ollut potilaitten ja henkilökunnan viihtyvyyden parantaminen.

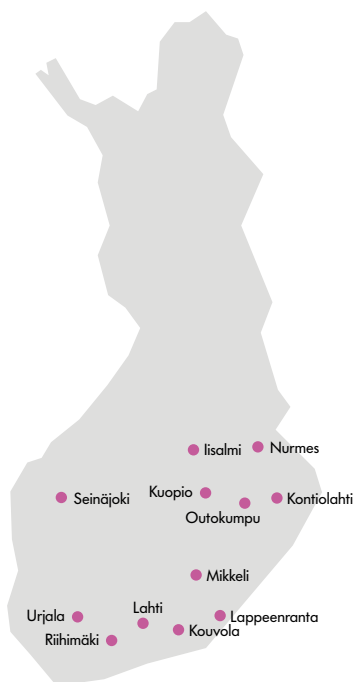
Taidetta on hankittu ja tullaan hankkimaan sairaaloihin myös muualla Suomessa. Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveyspiiri tulee hankkimaan taidetta noin neljännesmiljoonan arvolla keskussairaalahankkeeseensa. Summa on hieman alle prosentti sairaalarakennuksen rakennuskustannuksista.

Taiteen edistämiskeskuksen avustukset

Taiteen edistämiskeskus (Taike) on jakanut rakennuttajille avustuksia prosenttiperiaatteen edistämiseksi ympäri Suomea vuosina 2014 ja 2015. Prosentti rakennuskustannuksista taiteeseen -avustuksen tavoite on, että taidehankinnat otettaisiin mukaan rakennusten ja ympäristön suunnitteluun jo varhaisessa vaiheessa.

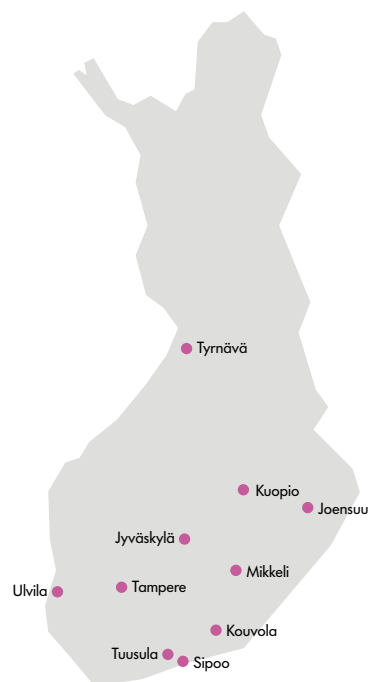
Vuonna 2014 taidehankintatukea sai 16 rakennuttajaa eri puolilta maata. Suurimman avustuksen sai Kuopion kaupunki, joka tilasi kuvanveistäjä Villu Jaanisoolta taideteoksia peruskorjatun kaupunginteatterin lämpioon. Toinen suuri avustuksen saaja oli Seinäjoki vuoden 2016 asuntomessu-alueelle hankittavaan taiteeseen.

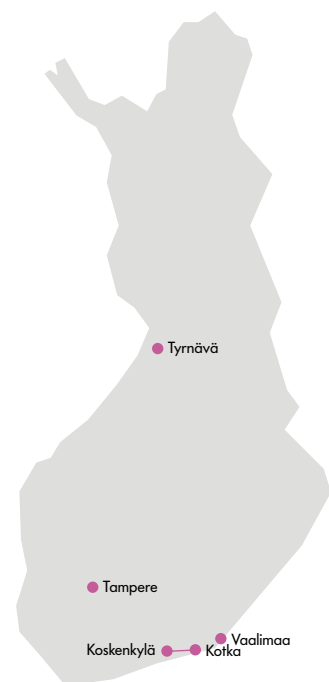
KAUPUNKEJA JA KUNTIA, JOISSA TAIKEN AVUSTUKSELLA ON TOTEUTETTU YKSITTÄISIÄ TAIDEHANKKEITA

Iisalmi
Kontiolahti
Kouvola
Kuopio
Lahti
Lappeenranta
Mikkeli
Nurmee
Outokumpu
Riihimäki
Seinäjoki
Urjala

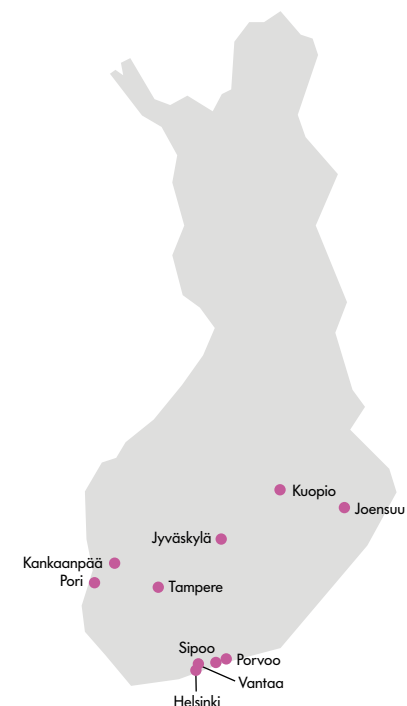
YMPÄRISTÖTAITEEN SÄÄTIÖN PROSENTTIPERIAATTEEN EDISTÄMISEN PILOTTIHANKKEET

Joensuu
Jyväskylä
Kouvola
Kuopio
Mikkeli
Sipoo
Tampere
Tuusula
Tyrvä
Ulvila

ESIMERKKEJÄ YKSITTÄISISTÄ PROSENTTIPERIAATTEISISTA INFRAHANKKEISTA

Tampereen rantaväylän tunnelihanke
Suomen itsenäisyyden 100-vuotisjuhlavuoden muistomerkki Vaalimaan kiertoliittymään
Tyrvän kiertoliittymä
E18-moottoritien väyläestetiikka osuudella
Kotka-Koskenkylä

TOTEUTUNEITA JA SUUNNITTEILLA OLEVIA TAIDEKAUPUNGINOSIA SUOMESSA

Helsingin Arabianranta
Helsingin Kalasatama
Helsingin Toukoranta
Joensuun Penttilänranta
Jyväskylän Kangas
Kankaanpään taidekehä
Kuopion SaaristoGalleria
Porin Karjaranta
Porvoon Länsiranta
Sipoon Nikkilä
Tampereen Vuores
Vantaan Leinelä
Vantaan Kivistö

Vuonna 2015 taidehankintatukea sai 13 rakennuttajaa eri puolilta maata. Suurimmat avustukset saivat Pirkanmaan sairaanhoitopiiri ja Outokummun kaupunki.

Taiken avustuksen myötä prosenttiperiaatetta on saatu jalkautettua niin pieniin kuin suuriinkin kuntiin. Avustuksen turvin on toteutettu yksittäisiä taidehankkeita, vaikka kunnissa ei olisi tehty virallista päätöstä prosenttiperiaatteen noudattamisesta. Tavoitteena on saada rakennuttajat sitoutumaan entistä tiiviimmin prosenttiperiaatteeseen.

Vuosina 2014–2015 prosenttiperiaatteen edistäminen kuului yhteensä kymmenen läänintaiteilijan toimenkuvaan, ja prosenttiperiaatteen edistäminen on yksi Taiteen edistämiskeskuksen lähivuosien painopistealoista.

Varsinais-Suomessa noudatetaan aktiivisesti prosenttiperiaatetta

Alueellisesti tarkasteltuna prosenttiperiaatteen noudattamisessa korostuu Varsinais-Suomen alue. Alueella toimi vuosina 2010–2011 Taidealto-hanke, jonka tarkoituksena oli edistää prosenttiperiaatteen mukaista toimintaa maakunnassa. Myös hankkeen jälkeen prosenttiperiaatteen edistämistyötä on jatkettu, ja monet pienemmät paikkakunnat Varsinais-Suomessa ovat osoittaneet tahtoa prosenttiperiaatteella toteutettuihin taidehankintoihin. Esimerkkeinä tästä ovat muun muassa Laitila ja Masku. Turussa prosenttiperiaatetta on noudatettu myös muun muassa Turun uuden kaupunginkirjaston rakennuttamisessa vuonna 2007, ja sen jälkeen etenkin uusissa koulu- ja päiväkotikohteissa.

Kokemuksia taiteen käytöstä rakennushankkeissa

Laura Uimonen

Aluksi – kyselyn taustaa

Prosentti taiteelle -hanke kysyi rakennusosalta näkemyksiä taiteen käytöstä kyselyssä, jonka toteuttivat Teollisuustaideteen Liitto Ornamo yhteistyössä Rakennusteollisuus ry:n kanssa osana opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittamaa Prosentti taiteelle -hanketta. Taiteella tarkoitettiin kyselyssä kuvataidetta, esimerkiksi veistoksia, seinämaalauksia, uniikkimuotoiluja rakennusosia ja yhteisön kanssa toteutuneita taidehankkeita. Näkemyksiä kerättiin tilaajilta, rakennuttajilta ja suunnittelijoilta sekä yksityiseltä sektorilta että kuntasektorilta.

Linkki webropol-kyselyyn lähetettiin sähköpostitse tilaajille ja rakennuttajille Rakennusteollisuus ry:n ja suunnittelijoille sekä sisustusarkkitehdeille Suomen Arkkitehtiliiton ja SIO:n jäsenkirjeissä. Kyselyyn oli mahdollisuus vastata myös Arkkitehtuurin tiedotuskeskuksen verkkosivuilla. Kunnissa kysely suunnattiin tilaajille sekä tekniselle että sivistys- tai kulttuurisektorille kirjaamojen kautta. Kuntien sivistys- ja kulttuurisektori otettiin mukaan kyselyyn tilaajaroolissa, koska koulu-, kirjasto- ja vapaa-ajanrakennushankkeissa sekä taidehankkeissa sivistys- ja kulttuuritoimijat toimivat usein tilaajina. Lisäksi kysely lähetettiin taidehankkeissa toimineille läänintaiteilijoille, taidemuseoille sekä suurimmille rakennuttajille.

Kyselyyn vastasi 109 eri rakennus- ja kulttuurialan ammattilaista. Kysely kiinnosti eniten jo taidehankkeissa toimineita ja erityisesti kuntien sivistys- ja kulttuurisektorilla toimivia tilaajia. Kyselyyn vastasivat erityisesti ne, joilla oli jo kokemusta taidehankkeista (63 %) sekä toimijat, joilla oli hieman kokemusta ja halua tietää enemmän (15 %). Vastaajista 74 % toimii julkisella sektorilla ja 26 % yksityisellä sektorilla. Kyselyyn vastanneista 60 % oli tilaajia, joista suurin osa toimii julkishallinnon sivistys- tai kulttuuritehtävissä taiteen tilaajana. 25 % vastanneista oli suunnittelijoita ja 15 % rakennuttajia.

Kysely koostui väittämistä (kuten ”taide nostaa asuinalueen ja / tai kiinteistöjen arvoa”), joista kysyttiin mielipidettä (täysin samaa mieltä – täysin eri mieltä). Muoto valittiin hankkeen TNS Gallupilla teettämän kyselytutkimuksen mukaan (Kansalaisten käsityksiä taiteesta osana arkiympäristöä ja julkisia tiloja, 2014) ja vertailun vuoksi osa väittämistä oli samoja kuin kansalaisten näkemyksiä kartoittaneessa kyselytutkimuksessa. Väittämillä pyrittiin viemään erilaisille toimijoille tietoa taidehankkeista esille tulleista näkemyksistä. Kyselyllä selvitettiin, mitä mieltä eri toimijat olivat näistä väitteistä ja kartoitettiin, mitä mahdollisissa jatkohankkeissa olisi syytä selvittää ja mikä osa-alue vaatii lisää tiedotusta tai koulutusta. Erityisesti yksityisen sektorin toimijoiden mukaan (57 %) kysely toi heille uutta tietoa tai ajatuksia ja he kokivat tarvitsevänsä taidehankkeista lisää tietoa. Kyselyssä oli mahdollista kertoa omista referenssi-kohteista ja parhaista käytännöistä, joista kertoi 54 vastaajaa.

Tilaajien, rakennuttajien ja suunnittelijoiden näkemyksiä taiteen talousvaikutuksista rakentamisessa

Kuvataidetta on hyvä tarkastella myös talouden kannalta silloin kun taidetta halutaan osaksi arkisia elinympäristöjä asuintaloihin, sairaaloihin, kouluihin, kirjastoihin sekä kaduille, aukioille ja tiemaisemaan. On kuitenkin selvää, ettei taiteen todellista arvoa voida mitata rahassa, koska taiteen tehtävä on herättää tunteita ja luoda elämyksiä, jotka koetaan henkilökohtaisesti. Etenkin asuntorakentamisen yhteydessä kuvataiteella tavoitellaan muiden arvojen lisäksi usein myös suoraa taloudellista lisäarvoa, vaikka sitä on vaikea ennustaa.

Prosenttiperiaate kertoo jo nimellään taiteen kustannusten määrästä hankkeen kokonaisbudjetissa. Rakennustalouden mittakaavassa taiteeseen sijoitetut summat ovat yleensä suurimmillaankin vain 1–2 % eli saman verran kuin rakennushankkeiden tavallinen kustannusvaihtelu usein on. Kulttuuripolitiikan kannalta on huomattavaa, miten julkiset taideteokset ovat taiteen talouskentässä suuria ja merkittäviä hankkeita. Taiteilijakentäle hankkeet ovat mahdollisuus kehittää ja laajentaa osaamista uusille alueille ja uusien yleisöjen tavoitettavaksi. On todettu, että jopa yksittäinen julkinen taidehanke vaikuttaa taiteilijan urakehitykseen merkittävästi.

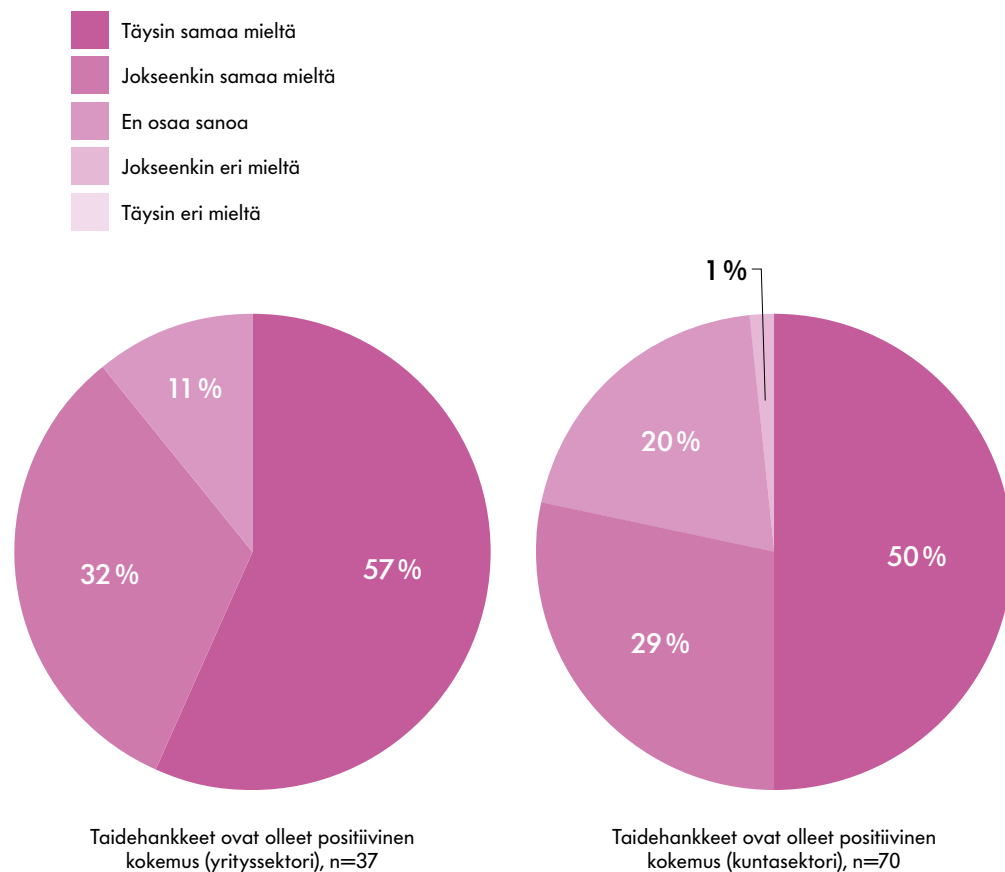
Taiteen taloudellinen arvo määräytyy useimmiten pitkän ajan kuluessa. Esimerkiksi jugend-arkkitehtuuri runsaine veistosaiheineen on arkkitehtuurin professori Janne Pihlajaniemen tuoreen tutkimuksen mukaan arvostetuin tyyliuunta, kun arvokriteerinä ovat asuntojen hinnat. Yli sata vuotta sitten arkkitehtien ja kuvataiteilijoiden tiiviinä yhteistyönä luotu tyyliuunta on edelleen hyvin arvostettua.

Nostaako taide rakennusten arvoa?

Houkutteleeeko taide alueelle uusia asukkaita, yrityksiä tai vierailijoita?

Kyselyllä saatiin tärkeää tietoa erityisesti niiltä rakennus- ja kulttuurialan toimijoilta, joilla oli jo kokemusta valmistuneista tai jo käynnissä olevista taidetta hyödyntävistä rakennushankkeista. Kyselyssä neljäsosa vastasi, että taideteos on tuonut rakennushankkeelle taloudellista hyötyä. Kysely paljasti, ettei taiteen talousvaikutuksia rakentamisessa tunneta vielä hyvin, sillä yli puolet vastanneista ei osannut sanoa, toiko taideteos rakennushankkeelle taloudellista hyötyä. Tarkkoja summia siitä, nostaako rakennuksiin liitetty taide asuntojen tai tilojen myyntiarvoa, ei ole Suomessa saatavilla.

55 % vastaajista näki, että taide on lisännyt ostohalukkuutta, alueen arvostusta ja mahdollisesti vähentänyt ilkeävaltaa alueella. Taide toi hyötyjä rakennusten markkinointiin, sillä 67 % vastaajista käytti taideteoksia osana rakennustensa markkinointia ja ilmoitti median suhtautuneen taidehankkei-

siin positiivisesti. Lähes kaikki vastaajat (96 %) näkivät taiteen yhtenä laatu-tekijöistä, joiden avulla alue tai rakennus voi erottautua ja olla uniikki.

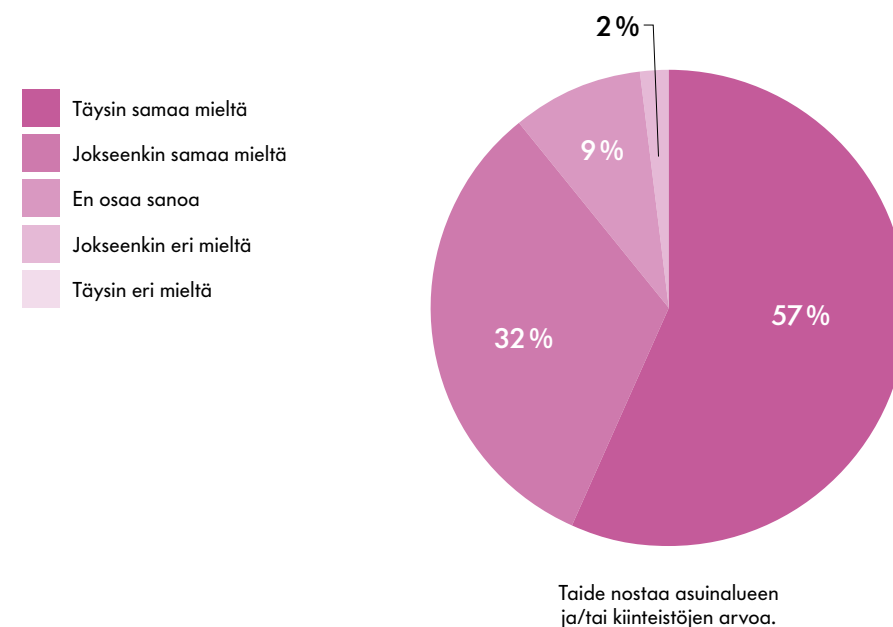
Yli 80 % vastaajista kertoi asiakaspalautteen taideteoksista olleen positiivista, ja 60 % asiakkaita toivovan lisää taideteoksia. Vastaukset tukevat aikaisempien tutkimusten tuloksia taiteen kyvystä nostaa alueiden arvostusta. Puolet vastaajista kertoo, että heidän hankkeissaan on kuultu asiakkaita tai käyttäjiä taideteosten valinnassa ja sijoittamisessa. Asukkaiden osallistumisella taidehankkeisiin on saavutettu monessa taidehankkeessa hyviä tuloksia. Esimerkiksi Tampereen Vuoreksessa taidehanke ulottuu myös kulttuuri-toiminnan järjestämiseen uudessa kaupunginosassa, jonne on perustettu asukkaista koostuva kulttuuryöryhmä.

Mitä taideteoksen tilaaminen rakentamisen yhteydessä maksaa?

Kuvataidehankkeen kustannukset muodostuvat mahdollisen taidekilpailun kuluista, taiteen asiantuntijan ja taiteilijan palkkiosta sekä teoskohtaisista kuluista, kuten esimerkiksi perustus-, asennus-, valaistus- ja kuljetuskuluista.

Taiteen kokonaiskustannukset ovat pienemmät taideteoshankkeen käynnistyessä jo rakennushankkeen aikana verrattuna siihen, jos taideteos hankitaan jo valmiiseen kohteeseen. Kustannussäästöjä voidaan löytää materiaalivalinnoista, valaistus- ja asennuskustannuksista sekä kuljetuksista. On myös esimerkkejä, joissa taiteilijan idean avulla on voitu luoda kustannustehokkaita ratkaisuja vaihtamalla materiaaleja tai esimerkiksi taiteilijan kattomaalauksella on korvattu kallis alas laskettu kattorakenne. Yksi esimerkki tästä on Tampereen kaupungin ja Rambollin yhteistyö. Toimijat suunnittelevat ja toteuttavat kadun perusparannushankkeen, jossa taide nivoutuu myös kustannuksissa osaksi tavallisia katurakenteita sen sijaan että teokset rahoitettaisiin erikseen omana hankkeenaan. Kyseisessä hankkeessa taiteilija ja arkkitehti Maija Kovari toimii katusuunnittelutiimin jäsenenä. Kohde on yksi Prosentti taiteelle-hankkeen pilottikohteista.

Rakennuttaja tai tilaaja hankkivat taidekoordinoinnin usein konsulttipalveluna, jos yrityksessä tai julkishallinnon tilaajilla ei ole omaa kokemusta taidehankkeen toteuttamisesta. 44 % kyselyyn vastanneista näki, että taidekonsultti toi hankkeelle lisäarvoa varmistamalla laatua, pitämällä huolta budjetista, aikatauluista ja sopimuksista. Taidekonsultit (taideasiantuntijat, taidekoordinaattorit) tuntevat sekä rakentamisen että taidekentän: he voivat etsiä taiteelle mielenkiintoisia sijoituspaikkoja, ehdottaa juuri tiettyyn hankkeeseen sopivia taiteilijoita ja taideteosmahdollisuuksia. Teoskirjo on laajentunut nopeasti, kun kuvataiteen perinteisten veistosten ja maalausten rinnalle on luotu valoa, ääntä ja valokuvaa, joskus liikettäkin hyödyntäviä taideteoksia.

Taidehankkeiden ammattilaiset. Tilaajista urakoitsijoihin, kaavoituksesta isännöintiin ja alueiden kunnossapitoon

Taidehankkeita toteuttaa yhä suurempi joukko ammattilaisia. He voivat olla taideasiantuntijoita kansainvälisissä rakennusalan yrityksissä, yliopistossa tai muutaman hengen konsulttitoimistossa. He voivat olla virkamiehiä kunnissa ja taidemuseoissa. Yhteistyötä tehdään asiantuntijaryhmissä ja projekteissa. Taidehankkeita toteutetaan sairaanhoitopiireissä ja kokonaisten aluehankkeiden tai kaupunginosien kehittämisessä. Monissa hankkeissa yhteisöt ja asukkaat ovat päässeet mukaan.

Kyselyn mukaan 21 % taiteilijavalinnoista tehdään työryhmissä, 15 % taidemuseoissa ja 20 % valinnoista tekee arkkitehti tai sisustusarkkitehti. Kuntien sivistys tai kulttuuritoimissa valintojaan tehdään 10 % ja teknisessä toimessa 8 %. Valintapäätöksiä tekevät kyselyn mukaan myös kulttuuri-rahastot, projektipäälliköt, läänintaiteilijat, rahoittajan edustajat, kunnanhallitukset, rakennustoimikunnat, rakennusliikkeiden omistajat ja edustajat, kulttuuritoimet, kulttuuripäälliköt ja kulttuurituottajat. Osa valinnoista on ratkaistu taidekilpailuilla.

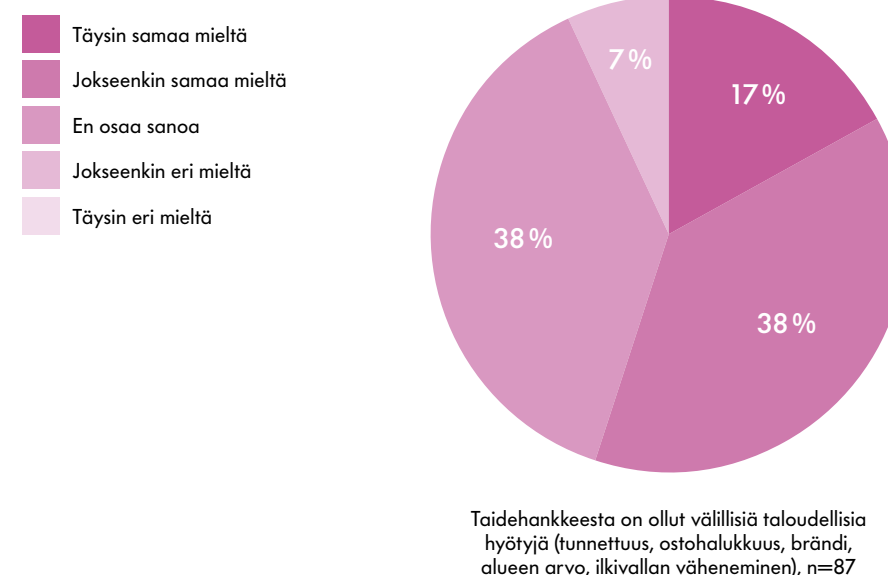
Esimerkki taideyhteistyön laajuudesta on Tampereen uuden rantatunnelin ilmanvaihtopiiput, jotka ovat samalla Jan-Erik Anderssonin kilpailuvoittoon perustuva taideteos *Tuli ja Sade*. Koko tunnelihankkeen tilaaja- ja rakennuttajatahona on toiminut viiden toimijan allianssi, ja työmaalla kerrotaan toimivan keskimäärin 300 työntekijää.

Kyselyssä ei ollut mukana valtion omistamia tilaajayhtiöitä. Kommenteissa tuli kuitenkin esiin, että valtion esimerkkiä ja kykyä sitoutua prosenttiperiaatteeseen omissa hankinnoissaan julkisessa rakentamisessa pidetään olennaisena.

Kaavoitus

Taiteen käyttö rakentamisessa on tullut mukaan kaupunkikehittämiseen Suomessa jo kymmeniä vuosia sitten, tunnetuimpana esimerkkinä Arabianrannan asuinalueen kehittäminen Helsingissä. 2000-luvun kulttuuripääkaupunkihankkeet olivat kimmokkeena aluekehittämiseen ja kuntien taide-imagon valintaan, kuten Mäntässä. Kaavoittajat ovat olleet mukana esimerkiksi Tampereen Vuoreksen monialaisessa tiimissä ja Jyväskylän Kankaan alueen kehittämisessä. Jyväskylän kaupunki on allekirjoittanut kaupallisten rakennuttajien (Skanska talonrakennus, YIT rakennus Oy, Jyvä-Parkki Oy) vuonna 2014 toteutussopimuksen, joka määrittelee Kankaan prosenttikulttuuriperiaatteen. Periaatteen mukaan 1 % tonttien myyntihinnasta, maankäyttömaksuista ja kiinteistöjen rakennuskustannuksista käytetään taiteeseen ja kulttuuritapahtumiin Kankaan alueella.

Kaavoitus on kuitenkin tarkkaan säädelyä ja uuden osa-alueen mukaan tuominen herättää kysymyksiä. Kyselyyn jätetty kommentti kaavoittajalta: *"Toivoisin selkeää ohjeistoa kaavoitusosaston ja teknisen osaston henkilöstölle mm. prosenttiperiaatteesta ja eri keinoista, joilla sitä voi toteuttaa, rahoitusmahdollisuuksista, sopimusasioista, jne."*

Tilaajat ja rakennuttajat

Taidekentälle ei ole vielä kovin tuttua, kenelle taidetta tai taiteilijan työpanosta tulisi rakennushankkeessa tarjota. Taidehankkeiden käytäntöjen kehittämiseen tarvitaankin mukaan taiteesta kiinnostuneita rakennusalan ammattilaisia ja kehittäjiä. Tilaajia sijoittuu valtion-, alue- ja paikallishallintoon sekä yrityksiin riippuen siitä mitä ollaan rakentamassa. Yksityisen ja julkisen sektori raja ei enää ole niin merkittävä, kun julkishallinnon liikelaitokset huolehtivat maamme rakennuskannasta ja infrasta yhdessä yritysten kanssa. Lisäksi rakennushankkeet sisältävät tietoliikenneverkkoja, rakennusmaan puhdistamista, erityisalueiden ja käyttäjäryhmien huomioimista. Ne jakautuvat moniksi osa-alueikseen, jotka lähes poikkeuksetta vaikuttavat toisiinsa.

Taidehankkeen lisääminen mukaan suurhankkeisiin vaatii paljon tahtoa ja näkemystä hankkeiden käynnistäjiltä, mutta kokeneille tilaajille taidehanke on jo tuttu osa-alueensa vakiintuneine käytäntöineen. Kyselyssä yli puolet yrityssektorin vastaajista kertoi, että taide on osa yrityksen strategiaa, yhteiskuntavastuuohjelmaa tai laatujärjestelmää. Jopa 70 % kyselyn yrityksissä toimii vastuuhenkilö, jolla on taide- tai muotoiluosaamista.

Kyselyssä korostui kuitenkin, että juuri tilaajat tarvitsevat lisää tietoa ja taitoa taidehankkeiden käynnistämiseen. 84 % olikin sitä mieltä, että tilaaja tarvitsee taidekonsultin tai läänintaiteilijan apua taidehankkeen toteuttamiseen. 67 % prosenttien mukaan tilaajilla ei ole myöskään kokemusta prosenttiperiaatteen viemisestä rakennushankkeen tilaohjelmaan.

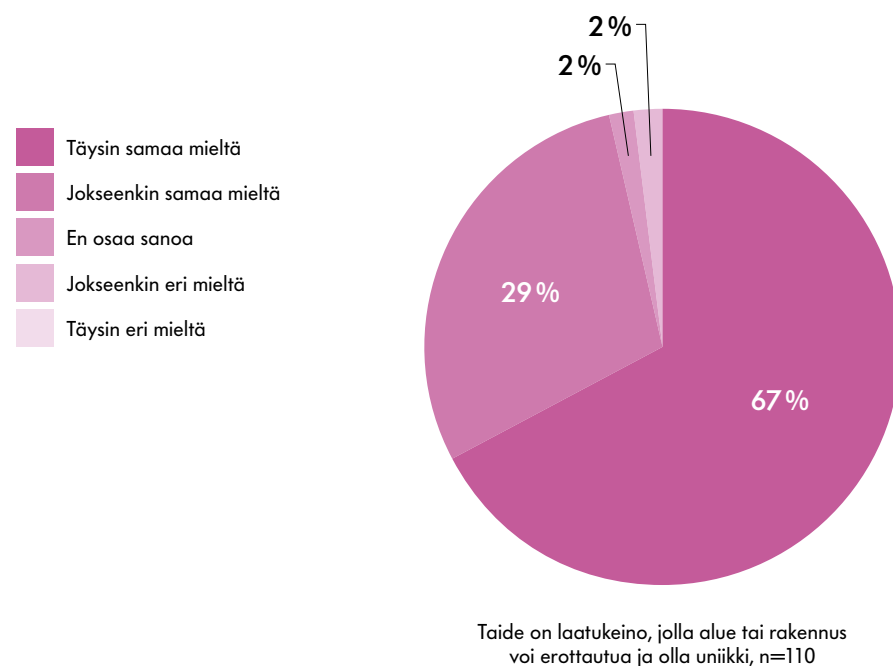
Taiteilijat, taidekonsultit ja työryhmät

Taiteilijoiden taidot nähtiin kyselyssä valtaosin positiivisina. Taiteilijoiden osaamista pidettiin ammattimaisena ja taidetta korkealuokkaisena. Taide-

hankkeen prosessin nähtiin sujuneen budjetissa ja aikataulussa, ja sopimusten teon nähtiin olleen lähes kitkatonta. Taiteilijan ja suunnittelijan yhteistyötä hankkeissa pidettiin pääosin hedelmällisenä. Näistä väitteistä oli samaa mieltä 60–85 % vastaajista, alle 10 % oli väitteistä jokseenkin erimieltä ja loput eivät osanneet sanoa mielipidettään taiteilijoiden taidoista. Kritiikkiä sai taiteilijoiden materiaali-osaaminen etenkin ulkotilojen vaatimusten täyttämässä. Ratkaisuna uniikkiteoksissa voi toimia teoksen määräaikaisuus, etenkin silloin kun materiaalin kestoa ei voida testata tarkkaan ennalta. Samoin valoteosten tekniikan päivittämistarve on syytä huomioida ennalta kustannuksissa.

Taidekoordinaattorilla on asiantuntemusta sekä rakentamisesta että kuvataiteesta. Hänellä on usein laaja kokemus tai esimerkiksi sekä arkkitehdin että taiteilijan koulutus kuten Arabianranta luotsanneella Tuula Isohannilla ja Rykmentinpuiston taiteen yleissuunnitelman laatimiseen osallistuneella Kaisa Berryllä. Koordinaattori ei kuitenkaan toimi hankkeessa yleensä itse teoksia luovana taiteilijana, vaan taiteellinen osaaminen kohdistuu taiteilija-valintoihin ja arkkitehdin osaaminen teospaikkojen ja teoslajien valintaan. Konsultti tai koordinaattori voi luoda alueelle taideohjelman tai konseptin, jonka mukaan etenkin laajoja monivuotisia taidehankkeita voidaan toteuttaa suunnitelmallisesti aluerakentamisen edetessä. 59 % vastaajista näki, että taidekonsultin tai asiantuntijan käyttö on parantanut taidehankkeen toteuttamista. Koordinoinnista on etua erityisesti aluehankkeissa, joiden elinkaari suunnittelusta toteutukseen voi kestää vuosia.

Taiteilijan rooli voi olla rakentamisessa yhä lähempänä suunnittelijoita ja muotoilijoita, kun taiteilija työskentelee visuaalisten ja tilallisten ideoiden

luojana, visuaalisten tarinoiden kertojana tai paikan hengen tutkijana. Taiteilijan teosideoita toteuttavat yhä useammin alihankkijat eli tekniset tuottajat, art fabrication -yritykset.

Suuremmissa kaupungeissa taidehankkeita varten on perustettu työryhmiä, joissa eri alojen osaaminen yhdistyy kunnan sisällä ja ryhmään voidaan hakea lisätaitoja konsultilta ja hankkeen suunnittelijoilta. Kommentti kyselystä kuvaa hyvin vakiintuneita käytäntöjä: *"Julkisiin kuvataideprojekteihin liittyvät toimintakäytännöt ovat muovautuneet vuosien saatossa tietyn tyyppiseksi. Vaikka prosessin kehitys- ja päivittystyötä tehdään jatkuvasti, ydin on säilynyt hyvin pitkälle samana, kuten kokous- ja toimintakäytännöt. Kuvataidetyöryhmien tehtävänä on toimia eräänlaisena suoja- ja turvaverkkona kunkin kohteen kuvataiteilijalle/suunnittelijalle. Korostamme toiminnassamme yhteistyön merkitystä ja vaikutusta, ja kunnioitamme eri toimijoita myös organisaatiomme sisäisesti."*

Suunnittelijat

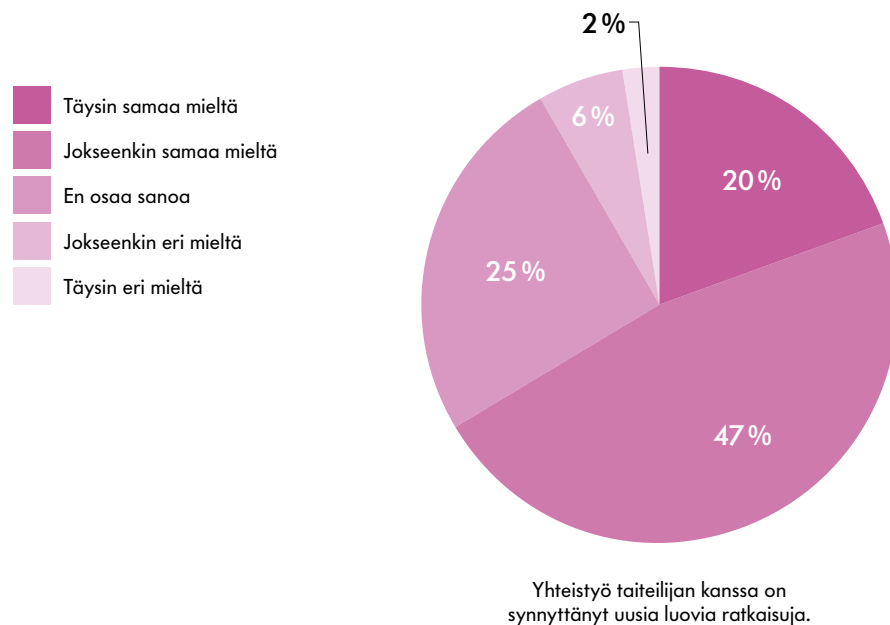
Kysymyksiin suunnittelun ja suunnittelijan roolista vastasivat niin tilaajat, rakennuttajat kuin itse suunnittelijatkin. Suunnittelijalla tarkoitettiin kyselyssä erityisesti arkkitehteja, sisustusarkkitehteja ja muotoilijoita, jotka toimivat rakennushankkeissa. Arkkitehdin rooli voi ulottua aina kaavoituksesta projekti-johtamiseen, tilaajatehtävistä pääsuunnitteluun tai detaljisuunnitteluun. Kyselyn lähtökohtana oli, että suunnittelija vastaa rakennushankkeen esteettisistä tavoitteista ja valinnoista. Tässä mielessä taidehanke vaatii rakennustaiteen ja kuvataiteen yhteensovittamista, jossa voidaan käyttää monia erilaisia tapoja.

Kyselyn mukaan yli 90 % vastaajista pitikin suunnittelijaa taiteilijan työparina ja 79 % oikeana henkilönä perehdyttämään taiteilijaa koko hankkeen sekä rakennuspaikan lähtökohtiin. 67 % näkikin että suunnittelijan ja taiteilijan yhteistyö on synnyttänyt uusia luovia ratkaisuja. 85 % vastaajista oli lisäksi samaa tai täysin samaa mieltä siitä, että taidehanke voi lisätä arkkitehtuurin laadun merkitystä.

Toteuttajat, urakoitsijat, työmaavalvonta ja ylläpito

Lopputoteutuksen koordinointi, valvonta ja laadun varmistus ovat usein taidehankkeenkin haastavin vaihe, etenkin jos tiedon kulku katkeaa rakennushankkeen loppupäässä. Kyselyn vastauksista käy ilmi, että yhteistyö suunnittelijoiden ja taiteilijoiden välillä sujuu, mutta ongelmat alkavat urakointivaiheessa, kun taiteilijan teos asennetaan osaksi rakenteita tai taiteilija itse työskentelee työmaalla esimerkiksi maalaten pintaa. Niin talonrakennus kuin julkisten alueiden tai tietyömaiden toteuttajina toimii useita urakoitsijoita ja alihankkijoita. Taideteos tarvitsee yleensä perustuksen, valoa, mahdollisesti muuta tekniikkaa, joihin tarvitaan urakoitsijan osaamista ja yhteistyötä. Kommentti kyselystä: *"Suunnitteluvaiheessa yhteistyö sujuu paremmin kuin toteutuksessa. Arkkitehtien lisäksi prosenttitaide-asiaan tulisi jatkossa vihkää entistä enemmän myös projektien toteuttajat, rakennusmestarit ja isännöitsijät."*

Kyselyn perusteella taidehankkeiden ongelmakohdat sijaitsevat sekä hankkeiden käynnistymisessä että loppuvaiheessa ja ylläpidossa. Taitoja, keinoja

ja tukea tarvitaan edelleen taidehankkeiden käynnistämiseen. Lisäksi taideyhteistyön periaatteet tulisi ulottaa urakoitsijan ja alihankkijoiden tietoon. Tietoa taiteesta tarvitaan arjessa, kun teos jatkaa elämäänsä taloyhtiöiden ja julkistilojen isännöinti- ja huoltoyhtiöiden hoivassa. Uusia toimijoita taidehankkeissa ovat myös isännöitsijäyhtiöt, jotka usein huolehtivat teosten säilymistä ja kunnosta. Koulutusta tarvitsevat täten jatkossa niin urakoitsijat, alihankkijat, rakennusmestarit kuin huolto- ja isännöintiyhtiöt.

Prosenttiperiaatteen edistyminen kyselyn perusteella

Toteutuneita tavoitteita

- Tieto prosenttiperiaatteesta on tavoittanut hyvin yritykset ja kuntatoimijat
- Rakennustietokortti Taide rakennushankkeessa on jo melko tuttu
- Läänintaiteilijoiden tuki on ollut hankkeille tärkeää
- Taiteen edistämiskeskuksen ja Prosentti taiteelle -hankkeen tuilla myös täysin uudet toimijat ovat toteuttaneet taidehankkeita
- Koulutuksilla ja kiertueilla taidehankkeiden toimijat ovat voineet parantaa verkostoitumistaan ja verrata kokemuksiaan
- Koulutus on lisännyt taiteilijoiden ammattitaitoa rakentamiseen liittyvissä taidehankkeissa
- Sopimusneuvonta ja sopimusmallit on koettu hyödyllisiksi

Mahdollisia jatkotavoitteita

- Koulutetaan rakennusalan tilaajia, urakoitsijoita ja isännöitsijöitä
- Vertaiskoulutus: Pilottikohteiden toimijat ja yritykset kouluttamaan, benchmarking
- Taidehankkeita urakoitseville art fabrication -koulutus
- Onnistuneiden hankkeiden osaaminen on yrityksille myös vientipääomaa
- Taidehankkeiden sopimus- ja talousosaamisen kehittäminen edelleen
- Taiteilijoiden, arkkitehtien ja muotoilijoiden osaamisen yhdistäminen ja yhteisen verkoston kehittäminen

Haasteena tutun prosenttiperiaatteen noudattaminen vaikeissa taloussuhdanteissa

Suurissa kunnissa ja rakennusliikkeissä taidekäytännöt ovat jo vakiintuneet ja asiantuntemusta löytyy omista organisaatioista. Taidehankkeisiin suhtauduttiin yleisesti positiivisesti: yrityksissä 89 % ja kunnissa 79 % vastaajista näki, että taidehankkeet ovat olleet positiivinen kokemus.

Hankkeen tavoite juurruttaa prosenttiperiaate osaksi suomalaista rakentamiskulttuuria näyttää taloussuhdanteista huolimatta edistyvän hyvin erityisesti yrityksissä. Kyselyn perusteella sekä yritys- että kuntasektori tuntee hyvin taidehankkeita ja myös kokemusta hankkeiden toteuttamisesta löytyy eri puolilta Suomea. Kuntasektori tarvitsee kuitenkin lisää tietoa referenssikohteista ja taidealan muista toimijoista, koska vain puolet kyselyyn vastanneista tunsivat oman alueensa toimijoita ja referenssikohteita. Kunnalliset ja maakunnalliset päätökset prosenttiperiaatteesta sen sijaan vaativat edelleen lisää tukea, sillä prosenttiperiaatteesta luovutaan edelleen helposti. Kuntien ja alueiden taideohjelmat eivät ole yleistyneet, vain 30 % kyselyyn vastanneiden alueista ja kunnista on tehnyt suunnitelman taiteen käytöstä, siitäkin huolimatta että vastanneilla yli 60 % oli kokemusta taidehankkeista. Talousresurssien puute ja kuntien vähäinen halu sitoutua pitkän tähtäimen hankkeisiin ovat edelleen esteinä prosenttiperiaatteen vakiinnuttamiselle.

Yrityksillä ja kunnilla on ollut mahdollisuus hakea taidehankkeisiinsa Taiteen edistämiskeskuksen (Taike) taloudellista tukea, ja osana Prosentti taiteelle -hanketta on toteutettu erityisiä pilottihankkeita eri puolilla Suomea. Kyselyyn vastanneista 20 % oli saanut Taiken tukea hankkeisiinsa. Pienissä kunnissa Taiken ja Prosentti taiteelle -hankkeen sekä taloudellista että tiedollista tukea pidettiin merkittävänä sille, että taidehankkeita on saatua käynnistettyä ja toteutettua. Osa vastanneista piti tukea koko hankkeen toteutumisen ehtona.

Rakennusalan koulutusta tarvitaan erityisesti kuntien kaavoittajille ja päättäjille

- 85 % yksityisen sektorin ja 84 % julkissektorin toimijoista näkee, että rakennusala tarvitsee lisäkoulutusta taidehankkeita varten
- 53 % yksityisen ja 43 % julkisen sektorin vastaajista kaipaa lisää tietoa taidehankkeista
- 56 % yksityisen ja 40 % julkisen sektorin vastaajista on kiinnostunut jakamaan omaa osaamistaan toisten kanssa koulutuksissa ja benchmarking-käytännöin

2000-luvun toimet julkisen taiteen edistämiseksi ovat suuntautuneet suurelta osin hankkeissa mukana olevien ammattilaisten kouluttamiseen. Kyselyn mukaan tilaajalle suunnattua koulutusta toivotaan lisää. Osin kyse on myös tiedonkulusta, sillä tilaajille suunnattua tietoa on tuotettu runsaasti. Koulutusta tulisi suunnata erityisesti kuntiin, koska ne tuntevat kyselyn perusteella taidehankkeiden käytännöt, referenssikohteet ja taidekonsultit sekä Taide rakennushankkeissa RT-ohjeen (2014) yritysten ammattilaisia huonommin.

Jatkossa tietoa taiteen käytöstä rakentamisessa tarvitsevat ennen kaikkea

päättäjät. Myös kuntien teknisen virastojen hallintovirkamiehet ja kaavoittajat toivoivat lisää ohjeita muun muassa taidehankkeiden sopimuksista ja rahoitusmahdollisuuksista. Jatkotavoitteita ovat tiedon ja koulutuksen suuntaaminen myös rakennusvalvontaan, rakennusmestareille, urakoitsijoille ja taideteosten ylläpidon kannalta kiinteistöalalle, isännöitsijöille sekä huoltoyhtiöille.

Tutkittava taiteen talousvaikutuksia

Jatkohaasteena on nähdäkseni selvittää, miten taide todella vaikuttaa rakentamistalouteen, mitä vaikutuksia on taidekilpailulla ja ovatko asiakkaat tyytyväisiä alueensa tai kiinteistöjensä taiteeseen. Tutkimusyhteistyö rakennusalan yritysten kanssa on ensiarvoista, jotta tutkimukset palvelevat suoraan alan toimijoita.

- 54 % ei osaa sanoa toiko taideteos hankkeelle taloudellista hyötyä
- 38 % ei osaa sanoa oli taidehankkeesta välillisiä hyötyjä: tunnettuus, ostohalukkuus, brändi, alueen arvo, ilkvallan väheneminen
- 42 % ei osaa sanoa toiko taidekoordinaattori hankkeeseen lisäarvoa (tehokkuus, laatu, aikataulut, sopimukset)
- 54 % ei osannut sanoa toiko taiteen toteutus kilpailuna lisäarvoa

Talousvaikutusten rinnalla olisi syytä tutkia lisää myös taiteen vastaanottoa ja käyttäjien arvostuksia, jotta voidaan välttää kansainvälisestäikin tutkimuksessa esille tuodut riskit taiteen sisältöjen ohentumisesta mikäli arvoperustana pidetään yksin taloudellisia mittareita. Koska kiinteistöala tutkii asiakastytyväisyyttä systemaattisesti, olisi tyytyväisyys taiteeseen mahdollista selvittää yhdessä alan toimijoiden kanssa.

Lähteet

CEBR. *The contribution of the arts and culture to the national economy*. An analysis of the macroeconomic contribution of the arts and culture and of some of their indirect contributions through spillover effects felt in the wider economy. Report for Arts Council England and the National Museums Directors' Council May 2013 <http://www.cebr.com/reports/arts-and-cultures-economic-contribution/> 15.10.2015

IXIA. Public art think thank. <http://ixia-info.com/> 15.10.2015

Jyväskylän kangas, %-periaate <http://www.slideshare.net/KaupunginKangas/kankaan-prosenttikulttuuri-080115> 26.10.2015

Kolu, Marja 2014. *Julkisten taidehankintojen menetelmät 2000-luvun Suomessa*. Taidekasvatus. Jyväskylän yliopisto.

Konstnärscentrum konst- och uppdragsförmedling. <http://www.konstnarscentrum.org/index.php/kc-riks> 15.10.2015

Kontkanen, Minna 2015. *Kutsu vaikka opasteeksi*. Ornamon lehti 2/2015.

KORO Konst i offentlige rom. <http://koro.no/prosjekter/?status=i-arbeid> 15.10.2015

Korpihalli, Tomi 2015. Villi ja Vapaa. Kaarina Kaikkosen teos Askel Askeleelta päiväkotia Simpuksen julkisivussa <http://www.iisalmensanommat.fi/news/villi-ja-vapaa/> 21.8.2015

Kovari, Maija 2014. Infra-taide-infra -sanakirja – eli kuinka julkisen tilan suunnittelutiimi ja taiteilija voivat hyötyä yhteistyöstä <http://dspace.cc.tut.fi/dpub/handle/123456789/22685> 5.11.2015

Lähtenmäki, Markus 2011. Taide HUS:n sairaaloissa. <http://www.hus.fi/hus-tietoa/hallinto-ja-paatoksen-teko/toimielimet/PublishingImages/Taide%20sairaaloiissa%20-%20HUS.pdf>

Pihlajaniemi, Janne 2014. *Arkkitehtoninen laatu ja asuntojen hinnat. Empiirinen tutkimus Helsingin kanta-kaupungin alueelta*. Oulun yliopiston tutkijakoulu. Oulun yliopisto, Arkkitehtuurin tiedekunta.

Prosenttiperiaate Oulussa. http://prosenttitaide.ouka.fi/tietoa/prosenttitaide_oulussa.php

Public art fabrication. <http://www.azahner.com/public-art-fabrication.cfm> 20.10.2015

Rakennustietokortti RT 01-11147
Taide rakennushankkeessa 2014. Rakennustieto Oy.

Salon prosenttitaide. <http://www.salonprosenttitaide.fi/> 20.10.2015

Schadewitz, Arja 2015. *Uudet maamerkit Tampereelle*. Teräsrakenne 3/2015, 50–51.

Statenskonstråd. Stadsutveckling. <http://www.statenskonstrad.se/konst?konst-kategori=stadsutveckling> 20.10.2015

Suonto, Yrjö 2015. *Taide rakentamisessa*. http://prosenttiperiaate.fi/wp-content/uploads/Yrj%C3%B6_Suonto_Taide_rakentamisessa.pdf

Liite

Mahdollisuuksia ja yhteistyökumppaneita

Rakennusalan peruskoulutus, rakennusalan oppilaitokset

Kiinteistöalankoulutuskeskus KiinKo

Isännöintiliitto

Pilottihankkeiden toimijat jakamaan hyviä käytäntöjä edelleen

Kyselyssä esille tuotuja referenssikohteita

Porvoon länsirannan taideohjelma. Konsulttina Freizimmer.

Kankaanpään taidekehä ja keskustan koulun prosenttitaidehanke.

Kankaan aluekehityshanke, Jyväskylä.

Kokkolan Isokylän monitoimitalo, Lucina Hagmanin koulu, Ulkometsän päiväkotia. http://www.kokkola.fi/palvelut/opetus_ja_kasvatus/perusopetus/luokat_1_9_fi/isokylan_koulu/isokylan_monitoimitalo_fi_FI/monitoimitalon_suunnittelu/

Vuores. <https://vuores.fi/vuores/taide>

Hämeenkyrö, Eco art hanke
Hämeenkyrön monitoimikeskus,
Leader hanke. Osmo Rauhala suunnittelee teoksen monitoimikeskukseen

Uimonen, Laura 2014. Katse. Teoksessa *Paikka vai tila*. Toim. Hakuri. Aalto-yliopiston julkaisusarja. Taide + Muotoilu + Arkkitehtuuri 5/2014, 30–44.

Uimonen, Laura 2013. *Taidetta arkeen; Ehdotus valtion keinoiksi edistää prosenttiperiaatetta osana julkista rakentamista*. Ympäristötaiteen säätöön ja Arkkitehtuurikeskus ry:n selvitystyöryhmä. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2013: 5.

Uimonen, Laura 2012. *Taideohjelmalla kerrotaan alueen arvoista ja Taide takaisin rakentamiseen* teoksessa Taide rakennushankkeessa, opas tilaajalle. Toim. Järvipetäjä & Nikkilä, 21–22, 135–139. Suomen Rakennusmedia Oy.

Uimonen, Laura 2010. *Taidetta suunnitteluun. Taidehankkeet ja taidetoiveet suomalaissa kaupunkisuunnittelussa*. Aalto yliopisto. Väitöskirja. <https://shop.aalto.fi/media/attachments/c6223/Uimonen.pdf>

Vuoreksen taideteokset. <https://vuores.fi/vuores/taide>

Asukasilta poiki runsaasti kulttuuri-ideoita <https://vuores.fi/ajankohtaista/uutiset/180-asukasilta-poiki-runsaasti-kulttuuri-ideoita> 12.2.2014

<https://www.mediaperheiva.fi/node/732>

Päiväkotia Simpukka, Iisalmi, taiteilija Kaarina Kaikkonen.

Haapajärven yläaste, Haapajärvi.

Seinäjoen Y-talo, sairaalan laajennusosa ja Pruukinrannan asuntomessualue 2016, Pruukinrannan taiteilijapankki. <https://www.seinajoki.fi/kulttuurijaliikunta/kulttuuripalvelut/seinajoentaidehalli/taidepankki.html>

Outokummun Kunnan peruskoulu. <http://www.karjalainen.fi/uutiset/uutis-alueet/kulttuuri/item/81929-kummun-koulun-taidehankintoihin-50-000-euroa>

Riihimäen taidehankkeet. <http://www.riihimaki.fi/taidetta-uuteen-harjoitusajahalliin/>

Oulu % taideteokset. http://prosenttitaide.ouka.fi/tietoa/prosenttitaide_oulussa.php

Vantaa Kivistö, Puuhakivi asuntoasakeyhtiö, Pertti Metsälampi Spiraali-teos YIT <http://www.mynewsdesk.com/fi/yit/news/spiraali-valaisee-ja-johdattaa-luontoon-vantaan-kivistoessae-108230>

Lahti, Merrasjärven alueen taidekonseptikilpailu, YIT

<http://www.mynewsdesk.com/fi/yit/pressreleases/taidekonseptikilpailu-lahden-merrasjarven-tahtikylaestae-1135950>

Frei Zimmer <http://freizimmer.fi/voitto-lahden-merrasjarven-taidekonseptikilpailussa/>

Kyselytutkimus: suomalaiset haluavat kokea taidetta arjessaan

TNS Gallup toteutti syksyllä 2014 Prosentti taiteelle -hankkeen tilauksesta kyselytutkimuksen suomalaisten suhtautumisesta taide-teoksiin arkiympäristöissä. Puhelinhaastatteluina toteutettuun tutki-mukseen vastasi 1 004 suomalaista, jotka ovat edustuksellinen otos Suomen 15–79-vuotiaasta väestöstä.

Kyselyssä julkinen taide sai suomalaisilta vahvaa kannatusta. 70 % vastaa-jista kertoo haluavansa taideteoksia arkiympäristöönsä, kuten asuinalueel-leen, työpaikoille ja kouluihin.

Suomalaiset olivat taiteen tärkeydestä varsin yksimielisiä iästä tai asuin-paikasta riippumatta. Myönteisimmin suhtautuvat pääkaupunkiseudun asukkaat, joista 77 % halusi taidetta arkiympäristöihinsä. Valtakunnalliset erot ovat melko pieniä, sillä kielteisimmin suhtautuvista itä- ja pohjois-suomalaisistakin 65 % kannatti ajatusta. Naisten suhtautuminen oli myön-teisempää (77 %) kuin miesten (62 %). Eri ikäryhmistä eniten taidetta halusivat 25–34-vuotiaat, joista 74 % kertoi haluavansa taidetta arkeensa.

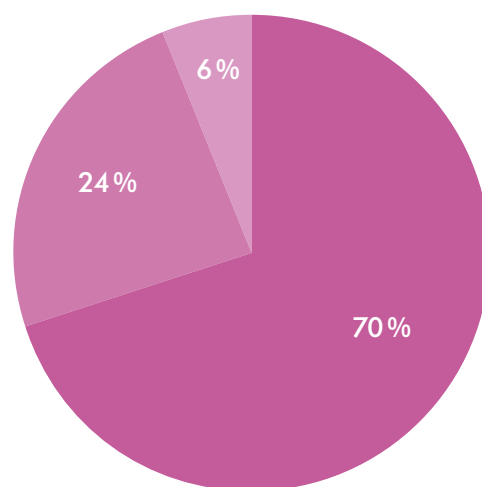
Vastaajista 71 % uskoi, että taide nostaa asuinalueen tai kiinteistön arvoa. Lähes puolet, 44 % vastaajista, olisi myös itse valmis maksamaan hieman enemmän omistusasunnosta, jonka rakennuskustannuksista noin prosentti on käytetty taiteeseen.

Kansalaisten käsityksiä taiteesta osana arkiympäristöä ja julkisia tiloja.

TNS Gallup 2014. Lue koko tutkimus verkossa:

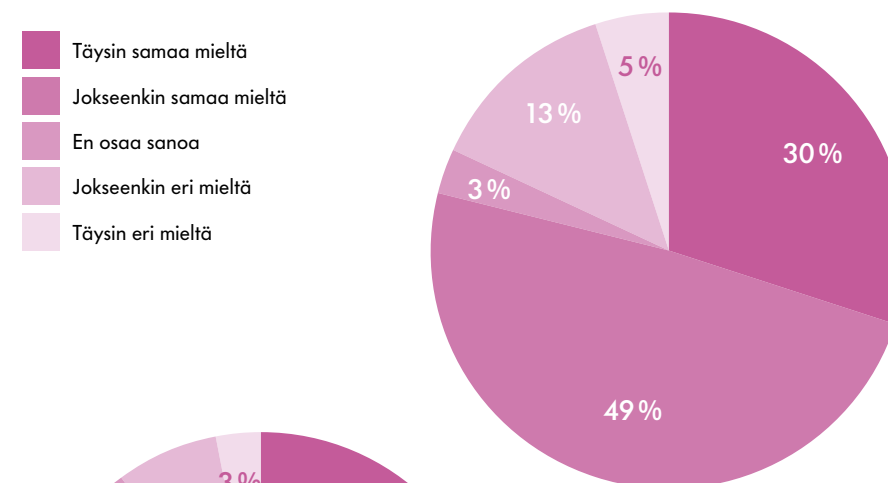
www.prosenttiperiaate.fi/tutkimukset

Kyllä
Ei
Ei osaa sanoa

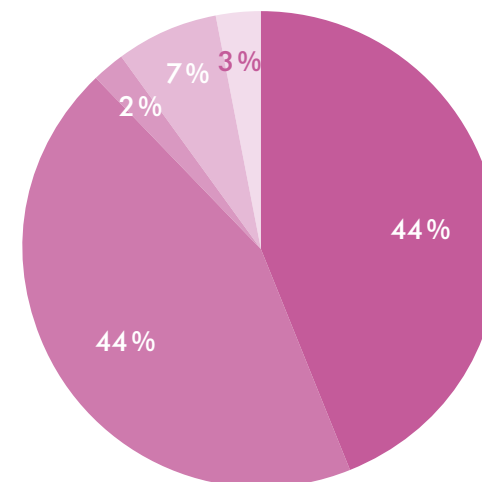

Haluaako arkiympäristöönsä (asuinalue, opiskelu-/työpaikka, kirjasto yms.) taideteoksia (%), n=1004

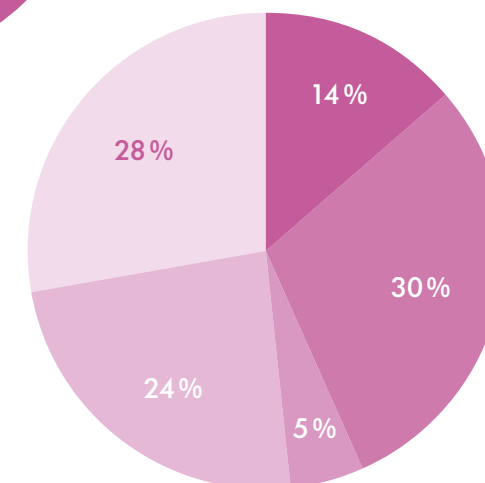
Täysin samaa mieltä
Jokseenkin samaa mieltä
En osaa sanoa
Jokseenkin eri mieltä
Täysin eri mieltä

Taide parantaa ympäristön viihtyisyyttä ja turvallisuutta.

Taide luo virikkeellisen kasvuympäristön lapsille.

Olen valmis maksamaan hieman enemmän omistusasunnosta, jonka rakennuskustannuksista noin prosentti on käytetty taiteeseen.